

גמרא סדורה

מסכת עירובין

פרק ה' - "פִּיצוּד מְעַבְרִין"

לימוד פרק זה מוקדש להצלחת משפחות האהובות

ריינפלד וגולן

לרגל יום ההולדת של התאומות האחיות

תניה יעל (לבית ארמיסט)

שיזכו בכל הטוב שיש בעולם

והכל מתוך נחת שמחה ובריאות

מהדורה המעניקה חווית הצלחה

ומאהיבה את הגמרא על לומדיה

"אם היו בני אדם מרגישים במתיקות התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם"

(אור החיים הקדוש)

יצא לאור על ידי

עמותת "וכל בניך לימודי ה'"

י"ד תשרי תשפ"א

בהצלחה - יגעת ומצאת - תאמיין!!!

להארות והערות

דניאל ברק ווינט

טל' - 0526071122

דוא"ל vinetdb81@gmail.com

עתניאל ד.ד. הר חברון 9040700

©

כל הזכויות על הטקסט, ניקוד ופיסוק,

החלוקה לסוגיות ופסקאות,

שמורות לעמותת "וכל בנייך לימודי ה'" ולדניאל ברק ווינט.

ניתן לצלם ולהדפיס לשם לימוד וללא מטרות רווח.

מסכת עירובין פרק ה' - "פיצד מעברין"

1. נב, ב - נג, א

כ"י

מתני'

פיצד מעברין. מפרש בגמרא לשון אשה עוברה דתנן לקמן הנותן עירובו בעיבורה של עיר אלמא יש עיבור לעיר ומפרש השתא פיצד יש לה עיבור:

בית נכנס ובית יוצא או פגום נכנס ופגום יוצא או היו גדודיות כו' מוציאין המדה כנגדו. כלומר כשבא לציין סימן תחום העיר ובא למדוד אלפים חוצה לה אם הוה מחיצתה שור איגר שאינה חומה חלקה אלא בתים סמוכין ומחוברין ויש בית נכנס לתוך העיר יותר מחבירו ונראית כניסתו פגומה מבחוץ ויש בית בולט ויוצא לחוץ יותר מחבירו או פגום נכנס או פגום יוצא שהיתה עיר מוקפת חומה ויש מגדלין עגולין בולטין בחומה פעמים שבולטין בפנים פעמים שבולטין בחוץ או שהיו שם לאחת הקרנות של עיר גדודיות שברי חומה של חרבות בתים וישנן בתוך שבעים אמה ושירים לעיר כדמפרש לקמן:

או גשרים או נפשות. כעין שעושים על הקבר:

מוציאין את המדה כנגדו. אם בליטות הללו אצל קרן מזרחית צפונית רואין כאילו יש בליטה אחרת כנגדה בקרן מזרחית דרומית וחוט מתוח מזו לזו ומודד מן החוט ולחוץ כדי שיהא התחום שוה לשתי קרנות ולא יהא כאן קצר וכאן ארוך:

ועושים אותן. את התחומין מרובעין כדי שיהא אלפים לצדדין כבאמצע ולא עגולין שיהא להן אלפים באמצע ובצדדין הן מתמעטין כדרך כל עגול ובעיר מרובעת עסקינן שאין בה אלא אלפים על אלפים דהוה נמי תחומין מרובעים ואם אינה מרובעת כגון שהיא יתירה על אלפים לאורכה או פחותה מאלפים לא הוה מרובעין דתחומין מרובעין לאו דווקא שיהא ארכן כרחבן שהרי רחבן למידת העיר היא אם קטנה אם גדולה וארכן אלפים אלא מרובעין דקתני למעוטי עגולין כדי שיהא נשכר את הזויות:

גמ'

חד תני מאברין. באלף:

אבר אבר. שמוסיפין לה אברים שאם יש אבר שיוצא מן העיר בקרן מזרחית דרומית רואין כאילו אבר גם בקרן מזרחית צפונית ומודדין משם: **מערת המכפלה**. משום דפליגי במשמעות לשון מכפלה נקט לה הכא משום דפליגי נמי בלישנא דמתניתין וכן באמרפל וכן במלך חדש: **שני בתים**. היו בה זה לפניו מזה: **בית ועליה**. הוי כפולה בשתי תקרות אבל שני בתים לא שייך בהו לשון כפולה:

שכפולה בזוגות. שנקברו כולן איש ואשתו דהיינו זוג זוג דכתיב (בראשית מט) שמה קברו את אברהם ואת שרה וגו':

עליו. כלפי מעלה אלא שכינו חכמים בלשונם:

משנה

פיצד מעברין את הערים?

בית נכנס, בית יוצא,

פגום נכנס, פגום יוצא,

היו שם גדודיות גבוהות עשרה טפחים,

וגשרים ונפשות שיש בהן בית דירה -

מוציאין את המדה כנגדן.

ועושים אותה כמין טבלא מרובעת, כדי שיהא נשכר את הזויות.

נא

גמרא

רב ושמואל:

חד תני: "מעברין",

וחד תני: "מאברין".

מאן דתני "מאברין" - אבר אבר,

ומאן דתני "מעברין" - כאשה עוברת.

"מערת המכפלה"⁹⁹ (בראשית כג, ט),

רב ושמואל:

חד אמר: שני בתים זה לפניו מזה.

וחד אמר: בית ועליה על גביו.

בשלמא למאן דאמר: "זה על גב זה" - היינו "מכפלה".

אלא למאן דאמר: "שני בתים זה לפניו מזה" - מאי "מכפלה"?

שכפולה בזוגות.

"ממרא קרית הארבע"¹⁰⁰ (בראשית לה, כז).

אמר רבי יצחק:

קרית הארבע זוגות: אדם וחוה,

אברהם ושרה,

יצחק ורבקה,

יעקב ולאה.

"ויהי בימי אמרפל"¹⁰¹ (בראשית יד, א),

רב ושמואל:

חד אמר: נמרוד שמו,

ולמה נקרא שמו אמרפל?

שאמר והפיל לאברהם אבינו בתוך כבשן האש.

וחד אמר: אמרפל שמו,

ולמה נקרא שמו נמרוד?

שהמרוד את כל העולם כולו עליו כמלכותו.

⁹⁹ ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוכם לאחת קבר

¹⁰⁰ ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע הוא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק

¹⁰¹ ויהי בימי אמרפל מלך שבער אריוך מלך אלסר כדרלעמור מלך עילם ותדעל מלך גוים

כ"י

מדלא כתיב וימת. זה וימלוך
פלוני תחתיו:

"ויקם מלך חדש על מצרים" ¹⁰² (שמות א, ח),

רב ושמואל:

חד אמר: חדש ממש,

וחד אמר: שנתחדשו גזרותיו.

מאן דאמר: "חדש ממש", דכתיב: "חדש",

ומאן דאמר: "שנתחדשו גזרותיו", מדלא כתיב: 'וימת' וימלוך'.

ולמאן דאמר: "שנתחדשו גזרותיו", הא כתיב: "אשר לא ידע את יוסף"!

מאי "אשר לא ידע את יוסף"?

דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה ליוסף כלל.

¹⁰² ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף

2. נג, א

רש"י

אושעיא בריבי. אדם גדול בדורו וכל היכי דקרי בריבי הכי פירושו:

לב כל אחד ואחד. כמה היה מחודד כלומר בכולן הכרתי מה חריפות יש מזה לזה:

וחכמת כל אחד ואחד. כמה זה חכם מזה וכמה למד יותר ממנו:

איבעית אימא. במשנתנו לא למד אלא דבר אחד אבל ברייתות וגמרות גמר טובא:

ששה באמה. שהיינו מתקרבים לשמוע מפיו ודוחקין זה את זה:

ר"מ לא עמדו חבריו על סוף דעתו. כדאמרין בפרק קמא (דף יג:) שהיה אומר על טמא טהור ומראה פנים:

פתח אולם. רחבו כ' ושל היכל:

סדקית. מחט שתופרין בה סדקי בגדים והוא דק ביותר:

כסיכתא בגודא לגמרא. כיתד שנועצין אותו בכותל בנקב צר ונכנס בדוחק כך אין יכולין אנו להבין מה שאנו שומעין כי אם מעט ובקושי:

(סימן: שמונה עשרה, ושנים עשר, למדנו, בדורו, לבן¹⁰³).

אמר רבי יוחנן:

שמונה עשר ימים גידלתי אצל רבי אושעיא בריבי, ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד במשנתנו: **"כיצד מאברין את הערים" באלף.**

איני?!

והאמר רבי יוחנן:

שנים עשר תלמידים היו לו לרבי אושעיא בריבי, ושמונה עשר ימים גידלתי ביניהן, ולמדתי לב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד!

לב כל אחד ואחד, וחכמת כל אחד ואחד - גמר, גמרא - לא גמר.

איבעית אימא:

מנייהו דידהו - גמר, מנייהו דדייה - לא גמר.

ואיבעית אימא:

דבר אחד במשנתנו קאמר.

ואמר רבי יוחנן:

כשהיינו לומדים תורה אצל רבי אושעיא, היינו יושבין ארבעה ארבעה באמה.

אמר רבי:

כשהיינו לומדין תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע, היינו יושבין ששה ששה באמה.

אמר רבי יוחנן:

רבי אושעיא בריבי בדורו - רבי מאיר בדורו, מה רבי מאיר בדורו - לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו, אף רבי אושעיא - לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו.

אמר רבי יוחנן:

לבן של ראשונים - כפתחו של אולם, ושל אחרונים - כפתחו של היכל, ואנו - כמלא נקב מחט סידקית.

"ראשונים" - רבי עקיבא,

"אחרונים" - רבי אלעזר בן שמוע.

איכא דאמרי:

"ראשונים" - רבי אלעזר בן שמוע,

"אחרונים" - רבי אושעיא בריבי.

"ואנו - כמלא נקב מחט סידקית".

רש"י

כאצבע בקירא. בשעוה קשה שאין האצבע יכול ליכנס בתוכה אלא מדבק מעט:

כאצבע בבירה לשכחה. כשם שהאצבע נוח ליכנס בפי הבור כך אנו מהירין לשכוח:

אמר אביי:

ואנן - כי סיכתא בגודא לגמרא.

אמר רבא:

ואנן - כי אצבעתא בקירא לסברא.

אמר רב אשי:

אנן - כי אצבעתא בבירא לשכחה.

רפ"י

שהקפידו על לשונם. לדבר בלשון צח ולא בלשון מגונה כדאמרינן לקמן בבני גליל: **דדייקי לישנא**. לחזור באותו לשון שהיו שומעין מרבן ועיי' שהיו שומעין עיי' שמועה אחר שמועה היו נותנין בהן סימן זו אחר זו ומתוך כך שהיו מדקדקים בלשון יודעין להניח סימנין נאין ואינן משתכחין מהן:

ומתנחי. ומניחין סימנין:

לא גמרי מחד רבה. והיו שומעין מזה בלשון זה ומזה בלשון אחר אע"פ ששניהם אחד שינוי לשון מבלבד ומשכחן:

דגלו מסכתא. למדו לאחרים כך שמעתי. ל"א מפרשין שמועותיהן ומדקדקים בטעמו של דבר עד שמתיישב בלבן: **יראוני וישמחו**. לפי ששמועותיו מכוונות לאיסור איסור ולהיתר היתר:

דוד דגלי מסכתא. כדאמר בברכות (דף ד.) שהיה יגע בתורה ומורה הוראות כדאמר ידי מלוכלכות בדם ושפיר ושיליא ואומר מפיבשות רבי יפה דנתי יפה זכיתי כו' ואמרינן נמי במועד קטן (דף טז.) עדינו העצני יושב בשבת תחכמוני זה דוד כו':

ירשיע. לא היה זוכה להורות כהלכה:

על אותו עון. עון דנוב עיר הכהנים:

אתה ובניך עמי. שמואל קאמר לשאול כשהעלהו על ידי בעלת אוב:

אכוזו תנן או עכוזו. בבכורות (דף מ.) גבי מומין תנן שאין לו אלא ביצה אחת הרי זה מום רבי עקיבא אומר מושיבין אותו על עכוזו וממעך אם יש ביצה אחרת סופה לצאת אכוזו עגבותיו וכן עכוזו: **ידעי**. היו יודעין:

כתרדין על אדמה. ירקרקת היתה כצבע ירק הארץ:

אמר למאן. מדבר בשפה רפה ולא פירש האות ואינו ניכר אם עמר אם חמר אם אימר:

3. נג, א-ב

אמר רב יהודה אמר רב:

בני יהודה שהקפידו על לשונם - נתקיימה תורתם בידם.

בני גליל שלא הקפידו על לשונם - לא נתקיימה תורתם בידם.

מידי בקפידא תליא מילתא!?

אלא: בני יהודה דדייקי לישנא, ומתנחי להו סימנא - נתקיימה תורתן בידן.

בני גליל דלא דייקי לישנא, ולא מתנחי להו סימנא - לא נתקיימה תורתן בידם.

בני יהודה גמרו מחד רבה - נתקיימה תורתן בידם.

בני גליל דלא גמרי מחד רבה - לא נתקיימה תורתן בידם.

רבינא אמר:

בני יהודה דגלו מסכתא - נתקיימה תורתן בידם.

בני גליל דלא גלו מסכתא - לא נתקיימה תורתן בידם.

דוד - גלי מסכתא,

שאול - לא גלי מסכתא.

דוד דגלי מסכתא - כתיב ביה: **"יראיק יראוני וישמחו"**¹⁰⁴ (תהלים קיט, עד),

שאול דלא גלי מסכתא - כתיב ביה: **"ובכל אשר יפנה ירשיע"**¹⁰⁵ (שמואל א' יד, מז).

נג,

ואמר רבי יוחנן:

מנין שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון?

שנאמר: **"ומהר אתה ובניך עמי"**¹⁰⁶ (שמואל א' כח, ט).

"עמי" - במחיצתי.

אמר רבי אבא:

אי איכא דמשאיל להו לבני יהודה דדייקי לשני,

"מאברין" תנן או "מעברין" תנן?

"אכוזו" תנן (בכורות מ.) או "עכוזו" תנן?

ידעי.

שאילינהו ואמרי ליה:

איכא דתני: "מאברין", ואיכא דתני: "מעברין".

איכא דתני: "אכוזו", ואיכא דתני "עכוזו".

בני יהודה דייקי לישנא - מאי היא?

דההוא בר יהודה דאמר להו:

טלית יש לי למכור.

אמרו ליה: מאי גוון טליתך?

אמר להו: כתרדין עלי אדמה.

בני גליל דלא דייקי לישנא - מאי היא?

¹⁰⁷ דההוא בר גלילא דהוה קאזיל ואמר להו: "אמר למאן, אמר למאן?"

¹⁰⁴ יראיק יראוני וישמחו פי לדרך יהלתי

¹⁰⁵ ושואל למד המלוכה על ישראל ויחם סביב בכל איביו במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים ובכל אשר יפנה ירשיע

¹⁰⁶ ויתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי גם את מחנה ישראל יתן ה' ביד פלשתים

רש"י

אָמְרוּ לִיה: גְּלִילָאָה שׁוֹטָה,

חָמַר לְמִירְכָב,

אוּ:

חָמַר לְמִישְׁתִּי?

עֲמַר לְמִילְבֶּשׁ?

אוּ:

אִימַר לְאִיתְכֶסְאָה?

עמר למילבש. לעשות בגדים :

אימר לאיתכסאה. שה לשחוט :

תא דאוכליך חלבא. היתה רוצה לומר בואי ואוכליך חלב ואינה מפרשת לחתוך תיבות זו מזו ולהשמיע כל תיבה ותיבה ומצטרפות שתי תיבות כאחת [ומגמגמת התיבות ואומרת תאכליך לביא] ואומרת נמי שלוכתי בכיף והיתה רוצה לומר שלובתי בב' כמו משולבות כלומר חברתי :

תוכליך לביא. קללה משמע שתאכלך לביא :

מרי כירי. ורוצה לומר קירי והוא אדון ואמרה כירי והוא עבד :

תפלא הות לי. רוצה לומר טבלא הות לי ואמרה תפלא והיא קורה :

וגנבך מין. רוצה לומר גנבה ממני ואמרה גנבך מין דמשמע שגנבו את הדיין :

וכדו הות דכי שדרו לך עילויה לא מטיין כרעיך אארעא. גדולה היתה כיכ שאם מותחין אותך עליה לא היו רגליך נוגעות בארץ והרי שטויות הרבה וכדו משמע עכשיו ובעיא לומר וכדן הות ועוד שהיתה מזכרת תלייה בדיין ואומרת אם תולין אותך עליה כו' :

עלת. שם כלי שדולין בו יין מן החבית וממלאין הכוסות :

נקפת בכד. מנקפת בחבית כלומר כבר כלה היין נוגע בתחתית החבית :

ידאון נישריא לקיניהון. ילכו תלמידים לבתיהם כלומר יפסקו סעודתן [שאיין עוד יין] : **(או) יעדי בתר חברתה מינה**. נסיר מגופת חבית האחרת ונמזוג עוד :

ותתקפי עלת בכד. תהא צפה עלת בכד בריוח : **כאילפא בימא**. כאניה הצפה בים תתקפי כמו אקפו ידייכו בחגיגה (דף טז) : וכמו קפא תהומא דסיכה (דף נג). צף התהום ועלה :

בלשון חכמה. שלא יבינו האחרים : **שור משפט**. תרדין תור דין שור תור משפט דין :

בטור מסכן. הר דל חרדל :

משויל באושפיא. שואל עוברי דרכים בענין אושפיאכני :

גבר פום דין חי. אוש פי זו חי אוש כמו איש פום כמו פי דין כמו זה :

מה זו טובה יש. כלומר כמה טוב לו :

אתריגו לפחמין ארקיעו לזהבין. הבעירו את הפחמין להיות אדומין כאתרוג שישטחו גחלים הלוחשות על פי הכירה להתחמם כנגדן :

ארקיעו. שטחו כמו רקיע :

לזהבין. גחלים לוחשות אדומות כזהב :

מגידי בעלטה. תרגולין המודיעין עונות הלילה :

בהן. על הפחמין :

הצפיננו. הראנו לשון צופיה הליכות ביתה (משלי לא) :

צפון. הוה מתחבא דלא היו יודעים התלמידים להיכן היה והיו שואלים ממנו :

עלץ בנערה אהרונית אחרונית עירנית והנעירתו. שמח הלילה בנערה אהרונית ועכשיו הוא ישן :

אמרי לה אשה. אהרונית בת כהן אחרונית מתה אשתו ראשונה וזו אחרונה :

עירנית. בעלת חן וחריפה כאדם ער והנעירתו לא היה יכול לישון :

מסכתא. אהרונית מסדר קדשים עבודת אהרן אחרונית סיים אחרת והתחיל בזו עירנית עמוקה וחמורה ומעוררת לומדיה :

נתיעץ במכתיר. נטל רשות מנשיא מכתיר ע"ש שנותן רשות לסמוך ולקריתו רבי ומאז והלאה הוא כשר להיות מוכתר ליקרא רבי מומחה לרבים ואם טעה לא ישלם :

והנגיב. והדרים הלך לו לדרום :

למפיבושת. לפני זקני דרום שהן חכמים מאד ע"ש שהיה מפיבשת אדם גדול קרי להו הכי :

ההיא איתתא דבעיא למימר לחברתה: תנאי דאוכליך חלבא.

אמרה לה: שלוכתי תוכליך לביא.

ההיא אתתא דאתיא לקמיה דדיינא,

אמרה ליה: מרי כירי, תפלא הוית לי, וגנבך מין,

וכדו הוות, דכד שדרו לך עילויה לא מטי כרעיך אארעא.

אמהתא דבי רבי כי הוה משתעיא בלשון חכמה,

אמרה הכי:

עלת נקפת בכד,

ידאון נישריא לקיניהון.

וכד הוה בעי דליתבון,

הוה אמרה להו: יעדי בתר חברתה מינה, ותתקפי עלת בכד, כאילפא דאזלא בימא.

רבי יוסי בר אסיין כי הוה משתעאי בלשון חכמה,

אמר: עשו לי שור במלשפט בטור מסכן.

וכד הוה שאיל באושפיא, אמר הכי: גבר פום דין חי, מה זו טובה יש?

רבי אבהו כי הוה משתעאי בלשון חכמה,

הוה אמר הכי: אתריגו לפחמין, ארקיעו לזהבין, ועשו לי שני מגידי בעלטה.

איכא דאמרי:

ויעשו לי בהן שני מגידי בעלטה.

אמרו ליה רבנן לרבי אבהו:

הצפיננו היכן רבי אלעאי צפון.

אמר להן: עלץ בנערה אהרונית אחרונית עירנית והנעירתו.

אמרי לה: אשה,

ואמרי לה: מסכתא.

אמרי ליה לרבי אלעאי:

הצפיננו היכן רבי אבהו צפון.

אמר להן: נתניעץ במכתיר והנגיב למפיבושת.

כ"ז

לא נצחני אדם. בדברים:
 הקדיחתו. שרפתו כמו כי אש
 קדחה (דברים. לב) כלומר נתנה
 בו מלח יותר מדאי:
 אין משיירין פאה באילפס.
 כשהשמש מערה מן האילפס
 לתוך הקערה אין דרך להניח
 באילפס כלום לצורכו אבל כל
 אחד מניח פאה בקערה
 ומחזירה לשמש והוא מאכל
 שמש:
 פרשת דרכים. דרך פורש לכאן
 ולכאן:
 ארוכה. שמאריך הדרך:
 וקצרה. שמוציא מבוי העיר פנוי
 ליכנס:

4. נג, ב

"אמר רבי יהושע בן חנניה:

מימי לא נצחני אדם חוץ מ: אשה,

תינוק,

ותינוקת".

"אשה" - מאי היא?

"פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת,

עשתה לי פולין ביום ראשון - אכלתים ולא שיריתי מהן כלום,

שניה - ולא שיריתי מהן כלום.

ביום שלישי - הקדיחתן במלח, כיון שטעמתי משכתי ידי מהן.

אמרה לי: רבי, מפני מה אינך סועד?

אמרתי לה: כבר סעדתי מבעוד יום.

אמרה לי: היה לך למשוך ידיך מן הפת!

אמרה לי: רבי, שמא לא הנחת פאה בראשונים?

ולא כך אמרו חכמים: אין משיירין פאה באילפס, אבל משיירין פאה בקערה?!"

"תינוקת" - מאי היא?

"פעם אחת הייתי מהלך בדרך, והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה.

אמרה לי תינוקת אחת: רבי, לא שדה היא זו?!

אמרתי לה: לא, דרך בבנושה היא.

אמרה לי: ליסטים במותך בבנושה".

"תינוק" - מאי היא?

"פעם אחת הייתי מהלך בדרך, וראיתי תינוק יושב על פרשת דרכים.

ואמרתי לו: באיזה דרך נלך לעיר?

אמר לי: זו קצרה וארוכה, וזו ארוכה וקצרה.

והלכתי בקצרה וארוכה, כיון שהגעתי לעיר מצאתי שמקיפין אותה גנות ופרדיסין.

חזרתי לאחורי, אמרתי לו: בני, הלא אמרת לי קצרה!

אמר לי: ולא אמרתי לך ארוכה?!

נשקתיו על ראשו, ואמרתי לו: אשריכם ישראל שכולכם חכמים גדולים אתם, מגדולכם ועד קטנכם".

רבי יוסי הגלילי הוה קא אזיל באורחא, אשכחיה לברוריה.

אמר לה: באיזו דרך נלך ללוד?

אמרה ליה: גלילי שוטה, לא כך אמרו חכמים: אל תרבה שיחה עם האשה?!

היה לך לומר: באיזה ללוד?

5. נג, ב - נד, א

ברוריה אֲשַׁכַּחְתִּיָּה לַהֲהוּא תִלְמִידָא דִּהוּה קָא גָרִים בְּלַחֲיִשָּׁה, בְּטוֹשָׁה בֵּיהּ,

נד, א

אָמְרָה לִיה: לֹא כֶּךָ כְּתוּב: **"עֲרוּכָה בְּמַל וּשְׁמָרָה"**¹⁰⁸ (שמואל ב' כג, ה), אִם **"עֲרוּכָה"** בְּמֵאֲתִים אַרְבַּעִים וּשְׁמוֹנֶה¹⁰⁹ אֵיבָרִים שְׁלֶךְ - מִשְׁתַּמְרַת, וְאִם לֹא - אֵינָה מִשְׁתַּמְרַת.

תנא:

"תִּלְמִיד אֶחָד הָיָה לְרַבִּי אֲלִיעֶזֶר שֶׁהָיָה שׁוֹנֵה בְּלַחֲשׁ - לְאַחַר שְׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁכַח תִּלְמוּדוֹ".

תנא:

"תִּלְמִיד אֶחָד הָיָה לוֹ לְרַבִּי אֲלִיעֶזֶר שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּשָׂרִיפָה לְמָקוֹם. אָמַר: הִנֵּיחוּ לוֹ, שְׂאָדָם גָּדוֹל שֶׁמֶשׁ".

אָמַר לִיה שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה:
שִׁינָנָא! פִּתַּח פּוּמִיָּךְ קָרִי,
פִּתַּח פּוּמִיָּךְ תְּנִי,
כִּי הֵיכִי דִתְתַקֵּיִים בֵּידִי,
וְתוֹרִיָּךְ חַיִּי,

שְׁנֵאמַר: **"כִּי חַיִּים הֵם לְמִצְאֵיהֶם וְלִכְל בְּשָׂרוֹ מִרְפָּא"** (משלי ד, כב), אֵל תִּקְרִי: **"לְמִצְאֵיהֶם"**, אֵלָא: לְמוֹצֵיאֵיהֶם בְּפָה.

אָמַר לִיה שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה:
שִׁינָנָא! חֲטוּף וְאָכּוֹל,
חֲטוּף וְאִישִׁיָּתִי,
דְּעֻלְמָא דְאַזְלִינֵן מִיַּנְיָה כַּהֲלוּלָא דְמִי.

אָמַר לִיה רַב לְרַב הַמְּנַנָּא:
בְּנִי, אִם יֵשׁ לְךָ - הֵיטֵב לְךָ,
שְׂאִין בְּשָׂאוֹל תַּעֲנוּג,
וְאִין לְמִנּוֹת הַתְּמַהֲמָה,
וְאִם תֵּאמַר: אֲנִיחַ לְבְנֵי חוּק - בְּשָׂאוֹל מִי יֵגִיד לְךָ?
בְּנֵי אָדָם דּוֹמִים לְעֵשְׂבֵי הַשָּׂדֶה, הֲלָלוּ נוֹצְצִין, וְהֲלָלוּ נוֹבְלִין.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי:
הַמְהִלְךָ בְּדֶרֶךְ וְאִין עֲמוּ לׁוֹיָיָה - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה,
שְׁנֵאמַר: **"כִּי לׁוֹיֵת חֹן הֵם"**¹¹⁰ (משלי א, ט).
חֲשׁ בְּרֵאשׁוּ - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה,
שְׁנֵאמַר: **"כִּי לׁוֹיֵת חֹן הֵם לְרֵאשֶׁךְ"** (משלי א, ט).
חֲשׁ בְּגֵרוֹנוּ - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה,
שְׁנֵאמַר: **"וְעֵנְקִים לְגֵרְתֵיךְ"** (משלי א, ט).
חֲשׁ בְּמַעְיו - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה,
שְׁנֵאמַר: **"רַפְּאוֹת תְּהִי לְשֶׁרְךָ"**¹¹¹ (משלי ג, ח).
חֲשׁ בְּעַצְמוֹתֶיךָ - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה,
שְׁנֵאמַר: **"וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ"** (משלי ג, ח).
חֲשׁ בְּכָל גּוֹפוֹ - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה,

רז"י
בטשה ביה. בעטה בו:
תוריד חיי. שתאריך ימים:
חטוף אכול. אם יש לך ממון
להנות עצמך אל תמתין עד
למחר שמא תמות ושוב אין לך
הנאה: דעלמא דאזלינן מיניה
גרסינן:
כהלולא דמי. היום ישנו ולמחר
איננו דומה לחופה שהולכת
מהר:
אם יש לך. ממון:
ואין למות התמהמה. עיכוב כי
פתאום האדם מת:
חוק. מוזן:
מי יגיד לך. אם נשאר בידם
שמא יאבדוהו:
הללו נוצצין. כלומר כשהן
גדילין גדילה פרנסתן ועושרן
עמהן ואינן צריך להדאג עליהן:
והללו נובלין. מתים לשון
והעלה נבל:

¹⁰⁸ מי לא כן ביתי עם אל מי ברית עולם שם לי עדוכה בכל ושמרה מי כל ישעיו וכל חפץ מי לא יצמיח
¹⁰⁹ גירסת וילנא – ברמ"ח
¹¹⁰ מי לוֹיֵת חֹן הֵם לְרֵאשֶׁךְ וְעֵנְקִים לְגֵרְתֵיךְ
¹¹¹ רַפְּאוֹת תְּהִי לְשֶׁרְךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ

שנאמר: "ולכל בשרו מרפא"¹¹² (משלי ד, כב).

אמר רב יהודה ברבי חייא:

בא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם: אדם נותן סם לחבירו - לזה יפה, ולזה קשה, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, נתן תורה לישראל - סם חיים לכל גופו, שנאמר: "ולכל בשרו מרפא" (משלי ד, כב).

אמר רבי אמי:

מאי דכתיב: "מי נעים מי תשמרם בבטנה, ומנו יחדו על שפתיה" (משלי כב, יח)? אימתי דברי תורה נעימים? בזמן שתשמרם בבטנה. ואימתי תשמרם בבטנה? בזמן שיכנו יחדו על שפתיה.

רבי זירא אמר:

מהכא: "שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב" (משלי טו, כג), אימתי "שמחה לאיש"? בזמן שמענה בפיו.

לישא אחרינא:

אימתי "שמחה לאיש במענה פיו" (משלי טו, כג)? בזמן ש"דבר בעתו מה טוב" (משלי טו, כג).

רבי יצחק אמר:

מהכא: "מי קרוב אליך הדבר מאד בפיה ובלבבך לעשותו" (דברים ל, יד). אימתי "קרוב אליך"? בזמן ש"בפיה ובלבבך לעשותו".

רבא אמר מהכא:

"תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו כל מנעת סלה" (תהילים כא, ג). אימתי "תאות לבו נתתה לו"? בזמן ש"ארשת שפתיו כל מנעת סלה".

רבא רמי:

כתיב: "תאות לבו נתתה לו" (תהילים כא, ג). וקתיב: "וארשת שפתיו כל מנעת סלה" (תהילים כא, ג). זכה - "תאות לבו נתתה לו". לא זכה - "וארשת שפתיו כל מנעת סלה".

תנא דבי רבי אליעזר בן יעקב:

כל מקום שנאמר: "נצח", "סלה", "ועד" - אין לו הפסק עולמית.

"נצח" - דכתיב: "כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף"¹¹³ (ישעיה נו, טז).

"סלה" - דכתיב: "כאשר שמענו פן ראינו בעיר ה' צבאות בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה" (תהילים מו, ט). "ועד" - דכתיב: "ה' ימלך לעולם ועד" (שמות טו, יח).

רש"י

יפה. לחולי זה וקשה לחולי זה יפה ללב ורע לעינים:

שתשמרם בבטנה. שהן שמורים בידך שאין משתכחין ממך: יכוננו יחד. שאתה סודרן ומוציאן בפה ולא בגימגום ובלחשיה:

אימתי שמחה וכו' בזמן. שיודע לדרוש הלכות חג בחג דבר אחר אימתי שמחה לאיש אימתי אדם שמח בתלמודו בזמן שיש לו מענה כשואלין ממנו דבר הלכה:

שארשת. ספירת שפתיו כל תמנע סלה כשתנת בו דעת להוציא בשפתיו:

זכה. אם יש לו מזל טוב תאות לבו נתת לו שבעוד שהוא מתאווה באה לו תאותו עד שלא ישאלנה:

לא זכה. צריך להתמקמק ולהצטער:

כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף. אלמא לנצח לשון עולם הוא מדסמיך ליה וכן עד עולם סלה אלמא סלה לשון עולם משמע:

¹¹² מי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא

¹¹³ כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף מי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי

6. נד, א

רפ"י

שרף לצואר. שאינו מצומצם בדוחק סביב הצואר אלא שרפוי בריוח כך הוא נעים ומרוצה לבריות:

ונראה ואינו נראה. כשמגביה צוארו נראה מתחת זקנו ורוב פעמים שסנטרו וזקנו מכסין אותו כך אם תלמיד חכם הוא אינו רודף לצאת ולבא בשוק אלא יושב ומחזר על תלמודו מתקיים בידו:

שהכל דשין אותו. שאין לו גסות:

שהכל מתבשמין ממנו. שמלמד תורה לתלמידים:

כאבן זו שאינה נמחת. מפני דריסת רגלי בני אדם כך לחייו אינו נלאין מלחזר על למודו וללמד לאחרים:

לא נשתכחה. חרות משמע חקוק ואינו נמחק לעולם על ידי הלוחות היתה תורה חקוקה לישראל מהשתכח מהן עולמית:

על הלוחות. בשביל הלוחות היו בני ישראל בני חורין:

ממדבר מתנה. אם כמדבר הוא תורה נתונה לו במתנה ולא ישכח:

מילתא. כעס:

אמר. רבא איזיל אפייסיה לרב יוסף:

מזוג. במים:

רב יוסף סגי נהור הוה ולא היה רואהו והכירו בטעם היין שהוא מזוג לפי שהיה מכיר רב יוסף במזוגו של רבא מתחילה שהיה בקי ליתן מים במדה:

(סימן: "ענקים" "לחיו" "לוחות" "חרות").

אמר רבי אלעזר:

מאי דכתיב: "וענקים לגרגרתיך" (משלי א, ט)?

אם משים אדם עצמו כענק זה שרף על הצואר, ונראה ואינו נראה - תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים בידו.

ואמר רבי אלעזר:

מאי דכתיב: "לחיו פירוגת הבשם" ¹¹⁴ (שיר השירים ה, ג)?

אם משים אדם עצמו כפירוגה זו שהכל דשין בה, וכבושם זה שהכל מתבשמין בה - תלמודו מתקיים, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים.

ואמר רבי אלעזר:

מאי דכתיב: "להת אבן" ¹¹⁵ (שמות לא, יח)?

אם אדם משים עצמו את לחייו כאבן זו, שאינה נמחית - תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים בידו.

ואמר רבי אלעזר:

מאי דכתיב: "חרות על הלחת" ¹¹⁶ (שמות לב, טז)?

אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות - לא נשתפחה תורה מיישראל.

רב אחא בר יעקב אמר:

אין כל אומה ולשון שולטת בהן,

שנאמר: **"חרות"**, אל תיקרי: **"חרות"**, אלא: 'חירות'.

אמר רב מתנה:

מאי דכתיב: "וממדבר מתנה" ¹¹⁷ (במדבר כא, יח)?

אם משים אדם עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו - תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים בידו.

רבא בריה דרב יוסף בר חמא הוה ליה מלתא לרב יוסף בהדיה,

כי מטא מעלי יומא דכיפורי, אמר: איזיל ואפייסיה.

אזל, אשפחיה לשמעיה דקא מזיג ליה כסא,

אמר ליה: הב לי ואימזוגיה אנא.

יהב ליה, מזוגיה,

כדטעמיה אמר: דמי האי מזוגא למזוגא דרבא בריה דרב יוסף בר חמא.

אמר ליה: אנא הוא.

אמר ליה: לא תתיב אפרעיך עד דמפרשת לי הני קראי,

מאי דכתיב: "וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא" ¹¹⁸ (במדבר כא, יט-כ)?

אמר ליה: אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו - תורה ניתנת לו במתנה.

וכיון שניתנה לו במתנה - נחלו אל,

שנאמר: **"וממתנה נחליאל"**.

וכיון שנחלו אל - עולה,

שנאמר: **"ומנחליאל במות"**.

ואם מגיס לבו - הקדוש ברוך הוא משפילו,

¹¹⁴ לחיו פירוגת הבשם מגדלות מוקחים שפתותיו שושנים נטפות מזור עבר

¹¹⁵ ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני להות העדת להות אבן כתבים באצבע אלהים

¹¹⁶ והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחת

¹¹⁷ באר חפריה שרים כריה נדיבי העם במחקק במשענתם וממדבר מתנה

¹¹⁸ יש וממתנה נחליאל ומנחליאל במות. כ ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימון

רס"י

כל גיא ינשא. אף על גב דלאו גבי הני קראי כתיב דרשי ליה דמי שבא לידי גיא שהושפל חוזר ומתנשא:

שדורסת ואוכלת. מיד לאחר הריגתה שאינו מקפיד על תענוגים אלא אוכל בשר בלא תבלין וכן שאר עינוגין:

שמסרחת. בטיט היינו מי שאינו הולך אחר גבהות לקוץ במאכלו אם לא נתבשל כל צרכו ל"א שדורסת ואוכלת לאחר הריגתה אוכלת מיד כך תלמיד חכם מחזר על תלמודו מיד כשמקבלו מרבו מסרחת מנבל עצמו על דברי תורה לשון זה נראה בעיני לפי שמצינו בכל הש"ס שדרך תלמידי חכמים להקפיד על מאכלן דרך גדולה וכבוד ועל מלבושיהן כדכתיב (משלי ח) ולמשנאי אהבו מות:

לעני. לזה ששם עצמו כעני וללישנא בתרא ששם עצמו כעני לחזר עליה:

שנאמר: "ומבמות הגיא".

ואם חוזר בו - הקדוש ברוך הוא מגביהו, שנאמר: "כל גיא ינשא"¹¹⁹ (ישעיה מ, ד).

אמר רב הונא:

מאי דכתיב: "חיתתך ישבו בה תמין בטובתך לעני אלהים" (תהילים סח, יא)?

אם אדם משים עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת,

ואיכא דאמרי: שמסרחת ואוכלת - תלמודו מתקיים בידו,

ואם לאו - אין תלמודו מתקיים בידו.

ואם עושה כן - הקדוש ברוך הוא עושה לו סעודה בעצמו,

שנאמר: "תמין בטובתך לעני אלהים".

7. נד, א-ב

רש"י

תאנה. אילן: כל זמן שממשמש בה מוצא בה תאנים. שאינן מתבשלין בבת אחת אלא היום מעט ולמחר מעט וכל שעה ראוי לאכול מהן: **שמעלת חן על לומדיה.** שהכל מנשאין אותו ותורתו נתנת לו חן:

באהבתה תשגה תמיד. בשביל אהבתה תעשה עצמך שוגה ופתי להניח עסקיך ולרוץ לדבר הלכה:

לא יחרוך. נוטריקון דריש ליה לא יחיה ולא יאריך: **צייד רמאי.** שמרבה בגירסא ואינו מחזר עליה:

ורב ששת אמר. אין זה רמאי אלא שוטה והקובץ על יד הוא הרמאי וערום בדבר והוא יחרוך כלומר יתקיים בידו כצייד הרמאי שמשבר גף ראשון ראשון כשהוא לוכדו שלא יברח הוא חורך עופות ואוכלן וקרא אתמוהי מתמה לא יחרוך לא יצלה ויאכל:

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

מאי דכתיב: **"נצר תאנה יאכל פריה"**¹²⁰ (משלי כז, יח)?

למה נמשלו דברי תורה כתאנה?

מה תאנה זו - כל זמן שאדם ממשמש בה, מוצא בה תאנים, אף דברי תורה - כל זמן שאדם הוגה בהן, מוצא בהן טעם.

נד, ב

אמר רבי שמואל בר נחמני:

מאי דכתיב: **"אילת אהבים ויעלת חן"**¹²¹ (משלי ה, יט)?

למה נמשלו דברי תורה לאילת?

לומר לה: מה אילת - רחמה צר, וחביבה על בועלה כל שעה ושעה כשעה ראשונה, אף דברי תורה - חביבין על לומדיהן כל שעה ושעה כשעה ראשונה.

"ויעלת חן" - שמעלת חן על לומדיה.

"דדיה ירוך בכל עת" - למה נמשלו דברי תורה כדד?

מה דד זה - כל זמן שהתינוק ממשמש בו, מוצא בו חלב, אף דברי תורה - כל זמן שאדם הוגה בהן, מוצא בהן טעם.

"באהבתה תשגה תמיד" - כגון רבי אלעזר בן פדת,

אמרו עליו על רבי אלעזר שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי, וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי.¹²²

אמר רבי יצחק בן אלעזר:

פעם אחת בא אדם ליטלו, ומצא בו שרף.

תנא דבי רב ענן:

"מאי דכתיב: **"רמבי אתנות צהרות ישיבי על מדין והלמי על דרך שיחו"** (שופטים ה, י)?"

"רמבי אתנות" - אלו תלמידי חכמים, שמהלכין מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד (ב) תורה.

"צהרות" - שעושין אותה בצהרים.

"ישיבי על מדין" - שדנין דין אמת לאמיתו.

"והלמי" - אלו בעלי מקרא.

"על דרך" - אלו בעלי משנה.

"שיחו" - אלו בעלי תלמוד, שכל שיחתן דברי תורה."

אמר רב שיזבי משום רבי אלעזר בן עזריה:

מאי דכתיב: **"לא יחרף רמיה צידו"**¹²³ (משלי יב, כז)?

לא יחיה ולא יאריך ימים, צייד הרמאי.

רב ששת אמר:

צייד הרמאי יחרוף!

כי אתא רב דימי אמר:

משל לצייד שצד צפרים,

אם ראשון ראשון משיבר כנפיו - משתמר,

ואם לאו - אין משתמר.

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא:

¹²⁰ נצר תאנה יאכל פריה ושמר אדניו וקבד

¹²¹ אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירוך בכל עת באהבתה תשגה תמיד

¹²² גירסת וילנא: (תניא)

¹²³ לא יחרף רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ

כ"י

אנא עבדתה וקיימתיה. לקבוץ
 על יד וחזרתני עליה עד
 שהחזקתי בה ואחר כך חזרתני
 ושמעתי אחרת:

מאי דקתיב: "הון מהבל ימעט וקבוץ על יד ירבה" (משלי יג, יא)?
 אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות - מתמעט,
 ואם לאו - "קבוץ על יד ירבה".

אמר רבא:

ידעי רבנו להא מילתא, ועברי עליה.

אמר רב נחמן בר יצחק:

אנא עבדתה, ואיקיים בידי.

8. נד, א-ב

רש"י

כיצד סדר המשנה. כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה:
נכנס אהרן. וישב לפני משה כדכתיב (ישעיה ל) והיו עיניך רואות את מוריד וכן כולם בשעת שמועתן כולן יושבין לפניו:
ישב לשמאל משה. דתניא המהלך לימין רבו הרי זה בור וכ"ש יושב בזמן שאין שני לישוב בשמאל:
ושנה להן פירקן. אותו פרק עצמו ששנה לאהרן:
אהרן לימין משה חוזר. אחרי ששמעו בניו ויש שני לישוב בשמאל משה כבוד הוא לאהרן ולמשה להיות אהרן שהוא גדול בא ויושב בימין:
ומה אהרן ששמע ממושה כו'. ומסתייעא מילתא להתקיים בלבו להבין מהר אפי"ה שמע ד' פעמים:
להראות לו פנים. ללמדו לתת טעם בדבריו בכל אשר יוכל ולא יאמר כך שמעתי הבן אתה הטעם מעצמך וחבירו בפרק ראשון (דף יג:) שהיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים:
אשר תשים לפניהם. ולא כתיב אשר תלמדם צריך אתה לסדר ולשום לפניהם טעם המיישב תלמודם:
וליעילו כולן ברישא ולילפו ממושה. ד' זימנין:
וליעילו בניו ולילפו מאהרן. ד' זימנין וכן כולן:

תנו רבנן:

"כיצד סדר משנה?"

משה למד מפי הגבורה.

נכנס אהרן, ושנה לו משה פירקו.

נסתלק אהרן וישב לשמאל משה.

נכנסו בניו, ושנה להן משה פירקו.

נסתלקו בניו, אלעזר ישב לימין משה, ואיתמר לשמאל אהרן.

רבי יהודה אומר:

לעולם אהרן לימין משה חוזר.

נכנסו זקנים, ושנה להן משה פירקו.

נסתלקו זקנים, נכנסו כל העם, ושנה להן משה פירקו.

נמצאו ביד אהרן - ארבעה,

ביד בניו - שלשה,

וביד הזקנים - שנים,

וביד כל העם - אחד.

נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו.

נסתלק אהרן, שנו להן בניו פירקו.

נסתלקו בניו, שנו להן זקנים פירקו.

נמצא ביד הכל - ארבעה.

מבאן אמר רבי אליעזר:

חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים.

וקל וחומר:

ומה אהרן ש'למד מפי משה, ומשה מפי הגבורה -

כך, הדיוט מפי הדיוט - על אחת כמה וכמה.

רבי עקיבא אומר:

מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו?

שנאמר: "ולמדו את בני ישראל" ¹²⁴ (דברים לא, יט).

ומניין עד שתהא סדורה בפיהם?

שנאמר: "שימה בפיהם" (דברים לא, ט).

ומניין שחייב להראות לו פנים?

שנאמר: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא, א).

וליגמרו כולהו ממושה!

כדי לחלוק כבוד לאהרן ובניו, וכבוד לזקנים.

וניעול אהרן וניגמר ממושה,

וליעילו בניו וליגמרו מאהרן,

וליעילו זקנים ולילפו מבניו,

ולילפו וליגמרינהו לכולהו ישראל!

כיון דמשה מפי הגבורה גמר, מסתייעא מלתיה.

¹²⁴ ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדוה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל

רפ"י

9. נד, ב

משום טרחא דאהרן. דמתחילה דיחיד הוה לא סגי דלאו לשמאל יתיב וכי הדור עיילו אינך איכא טרחא לאוקומיה ולאהדוריה לימין:
ד' מאה זימני. כל פירקא מקמי דליגמר:
בעיוה. לר' פרידא למלתא דמצוה:
נפק בה קול ואמר. לר' פרידא:

אמר מר:

"דבי יהודה אומר:

לעולם אהרן לימין משה חוזר."

כמאן אזלא הא דתניא:

"שלשה שהיו מהלכין בדרך:

הרב - באמצע,

וגדול - בימין,

וקטן - בשמאלו."

לימא רבי יהודה היא ולא רבנן?

אפילו תימא רבנן,

משום טירחא דאהרן.

רבי פרידא הוה ליה ההוא תלמידא, דהוה תני ליה ארבע מאה זימני וגמר.

ימא חד בעיוה למלתא דמצוה,

תנא ליה ולא גמר.

אמר ליה: האידינא מאי שנא?

אמר ליה: מדההיא שעתא דאמרו ליה למר 'איכא מילתא דמצוה' אסחאי לדעתאי,

וכל שעתא אמינא: השתא קאי מר, השתא קאי מר.

אמר ליה: הב דעתך ואתני לך.

הדר תנא ליה ארבע מאה זימני אחריני.

נפקא בת קלא ואמרה ליה: ניחא לך דליספו לך ארבע מאה שני, או דתיזכו את ודרך לעלמא דאתי?

אמר: דניזכו אנא ודריי לעלמא דאתי.

אמר להן הקדוש ברוך הוא: תנו לו זו וזו.

10. נד, ב - נה, א

רש"י

סימנין. סימני השמועות זו אחר זו וסימני חכמים כדרך שיש בהש"ס ותשים גירסא דסמניה בפיהם:
עשו מועד לתורה. קבעו עתים לתלמידים שידעו עת לבא ולשנות:
והיינו דאמר רב אבדימי. הא דאמרן דצריך לטרוח ולהעמיד סימנין ולהערים בתחבולות כדי שתתקיים התורה בלומדיה היינו דר' אבדימי דמפרש דיוקא דקרא שאם בשמים היא צריך אתה לעלות אחריה:
סחרנין. מחזרין בעירות:
תגרין. בעירן במקומן אלא נראה ואינו נראה כדאמר לעיל:

אמר רב חסדא:

אין תורה נקנית אלא בסימנין, שנאמר: **"שימה בפיהם"**¹²⁵ (דברים לא, יט), אל תקרי: **"שימה"**, אלא: 'סימנה'.

שמעה רב תחליפא ממערבא, אול אמרה קמיה דרבי אבהו, אמר: אתון מהתם מתניתו לה, אנו מהכא מתנינן לה: **"הציבי לה צינים שימי לה"**¹²⁶ (ירמיהו לא, כ), עשו ציונים לתורה.

ומאי משמע דהאי ציון לישנא דסימנא הוא?

דכתיב: **"וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון"**¹²⁷ (יחזקאל לט, טו).

רבי אלעזר אמר:

מהכא: **"אמר לחכמה אחתי את ומדע לבינה תקרא"** (משלי ז, ד), עשה מודעים לתורה.

רבא אמר:

עשה מודעים לתורה.

נה, א

והיינו דאמר אבדימי בר חמא בר דוסא:

מאי דכתיב: **"לא בשמים היא ולא מעבר לים היא"**¹²⁸ (דברים ל, יב-יג)? **"לא בשמים היא"** - שאם בשמים היא - אתה צריך לעלות אחריה, ואם **"מעבר לים היא"** - אתה צריך לעבור אחריה.

רבא אמר:

"לא בשמים היא" - לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה בשמים, ולא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים.

רבי יוחנן אמר:

"לא בשמים היא" - לא תמצא בגסי רוח, **"ולא מעבר לים היא"** - לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרנים.

¹²⁵ ועתה פתבו לכם את השינה הזאת ולמדוה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השינה הזאת לעד בבני ישראל

¹²⁶ הציבי לה צינים שמי לה תמרודיים שתי לבן למסלה דרף הלמת שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה

¹²⁷ ועברו העברים בארץ וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון עד קברו אתו המקברים אל גיא המזון גוג

¹²⁸ יב לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויסקה לנו וישמענו אתה ונעשנה.

יג ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויסקה לנו וישמענו אתה ונעשנה

11. נה, א-ב

רש"י

תנו רבנן:

"כיצד מעברין את הערים?

ארוכה - כמות שהיא.

עגולה - עושין לה זויות.

מרובעת - אין עושין לה זויות.

היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחר - רואין אותה כאילו היא שוה.

היה בית אחד יוצא כמין פגום,

או שני בתים יוצאין כמין שני פגומין - רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהן.

ומודד ממנו ולהלן אלפים אמה.

היתה עשויה כמין קשת או כמין גאם - רואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחסירות,

ומודד ממנו ולהלן אלפים אמה."

אמר ר':

"ארוכה - כמות שהיא."

פשיטא!

לא צריכא,

דאריכא וקטינא,

מהו דתימא: ליתן לה פותיא אאורכה,

קא משמע לן.

"מרובעת - אין עושין לה זויות."

פשיטא!

לא צריכא דמרבועא, ולא מרבועא בריבוע עולם.

מהו דתימא: לירבעא בריבוע עולם,

קא משמע לן.

"היה בית אחד יוצא כמין פגום, או שני בתים יוצאין כמין שני פגומין."

השתא "בית אחד" - אמרת, "שני בתים" - מיבעיא!?

לא צריכא משתי רוחות.

מהו דתימא: מרוח אחת אמרינן, משתי רוחות לא אמרינן,

קא משמע לן.

"היתה עשויה כמין קשת,

או כמין גאם - רואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחסירות,

ומודד ממנה ולהלן אלפים אמה."

אמר רב הונא:

עיר העשויה כקשת,

אם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים אמה - מודדין לה מן היתר,

ואם לאו - מודדין לה מן הקשת.

ומי אמר רב הונא הכי!?

ארוכה כמות שהיא. לקמן מפרש:

עגולה עושין לה זויות. כשבא למדוד

תחומין לקצותיה לא ימדוד לה

מהחומה אלא יוסיף לה ריבוע כלומר

ירחיק מן החומה כדי ריבוע דהא

מרבין פאות לכל מילי דשבת ואח"כ

ימדוד תחומי הקרנות שאם בא לצאת

דרך קרן העיר ישכר בהליכתו רביע

דמרובע יותר על העגול רביע:

מרובעת אין עושין לה זויות. לקמן

מפרש:

היתה רחבה מצד זה וקצרה מצד זה

רואין אותה כאילו היא שוה. כשבא

למדוד התחומין למערב אצל קרן

מערבית דרומית אינו מודד מן

החומה אלא מרחיק ומושך למערב

עד כנגד חודה של קרן מערבית

צפונית הנמשכת ויוצא למערב ומודד

וכן לקרן דרומית מזרחית:

היה בית אחד בולט. מחומות העיר

לאחת הצדדין כשבא למדוד תחום

צפון אצל קרן מערבית צפונית כשבא

למקום שאין הבית בולט שם מרחיק

מן החומה עד כנגד מקום שכלה

בליטת הבית לקרן מזרחית צפונית

כאילו חוט מתוח מכוון והולך כנגדו

ממקום שכלה הבית עד כנגד קרן

צפונית מערבית ומודד מן החוט

ולצפון אלפים:

שני בתים כמין ב' פגומין. קס"ד

לרוח אחת וקאמר רואין כאילו חוט

מתוח מזה לזה ולקמן פריך השתא

בית אחד אמרת רואין שני בתים

מיבעיא:

היתה עשויה כמין קשת. שאין

הבתים במקום חבל הקשת:

או כמין גאם. גימל יונוני עשוי כמין כף

כפופה שלנו:

רואין אותה כאילו היא מלאה בתים.

כשבא למדוד תחומין מן הצפון מודד

מן היתר כאילו היתה מוקפת בתים

והדר בקשת לא יתחיל למדוד מביתו

ולצפון אלפים אלא כל העיר עד היתר

חשובה לו כדי אמות וכן העשויה כמין

גאם היוצא מן המזרח למערב אע"פ

שאין בתים במערב רואין כאילו מלא

כל החלל בתים וכן מן הדרום לצפון

והיוצא מביתו אין חלל החלק של עיר

עולה לו מן המדה:

ארוכה כמות שהיא פשיטא. וכי

תעלה על דעתך שיקצנה:

דאריכא וקטינא. קצרה ברחבה:

מהו דתימא. ירחיבנה למזרח ולמערב

עד שתהא מרובעת יפה:

קמ"ל. כמות שהיא מניחין אותה

שהרי יש לה פאות:

דמרבוע אבל לא מרבועא בריבועו של

עולם. שיהא צפונה לצפון עולם

ודרומה לדרום עולם אלא עומדת

באלכסון:

לא צריכא לב' רוחות. אחד לצפון וא'

לדרום:

בין ב' ראשיה. היינו אורך מקום

היתר:

פחות מד' אלפים. שתחום ראשה זה

נבלע בתוך תחום ראשה האחר נעשית

עיר אחת ומודדין לה מן היתר ורואין

כאילו היא מליאה בתים ואם יותר

אין מצרפין אותה להיות אחת

ומודדין לה מן הקשת לכל אחד

מפתח ביתו וחלל העיר החלק שאין

בו בתים מן המידה הוא:

רש"י

חומת העיר שנפרצה שיעורה
בקמ"א ושליש. אם רוחב פירצה קמ"א אמות ושליש דהיינו שיעור ב' קרפיפות של שבעים אמה ושיריים ונעשו כבי עיירות להיות אחת והיוצא מזה לזו ללכת דרך זו חוצה לה אין עולה לו מדת העיר מן המנין אלמא ביותר מקמ"א ושליש הוא הבדלה:
כאן מרוח אחת. עיר העשויה כקשת אינה מובדלת אלא מרוח אחת הלכך עד דהוי ד' אלפים:

והא. דחומת העיר שנפרצה בשתי רוחותיה זו כנגד זו קאמר הלכך כשתי עיירות נינהו וכגון שאין יישוב בחלל העיר כנגד בית הפרצות:

ומאי קמ"ל. אי בבי רוחות דודאי כבי עיירות הן אמאי אשמועי רב הונא דנותנין קרפף לזו וקרפף לזו דשתי עיירות הסמוכות זו לזו נותנין קרפף של שבעים אמה ושיריים לכל אחת להיות כעיר אחת כדי לחברם ע"י קרפיפות הללו לעשותן כעיר אחת ואע"פ שאין בנין בין הקרפיפות וגם הקרפיפות עצמן אינן מוקפות מחיצה אלא שיעור קרפף קאמר:

נותנין קרפף לעיר. כשבא למדוד התחומין מניח לעיר אויר של שבעים אמה ושיריים שהוא כעיר לבד התחום:

אלא לב' עיירות. לחברן על ידי קרפף שביניהן:

ואיתמר רב הונא אמר כו'. ולקמן מפרש בפירקא פלוגתייהו:

אי אשמעין. בחומת העיר שנפרצה התם קאמר רב הונא קרפף לזו ולזו לחברן משום דהוה להו צד היתר מעיקרא שהיו כבר עיר אחת:

דדחיקא תשמישתייהו. בי עיירות ממש דחיקא תשמישתייהו בחד קרפף הלכך קרפף מיחשב לכל חד כעיר גופה וכיון דצריך לה והוי כעיר כי מחברי ב' הקרפיפות כאילו העיירות מחוברות דמו:

אבל הכא. דעיר אחת היא ומעיקרא כי מחברי קודם שנפרצה הוא כולה מלאה והוי סגיא לה בלאו האי אויר השתא נמי לא ניתב האי אוירה לתשמישן קמ"ל:

וכמה. יהא אויר החלק מן היתר לקשת דאמרו מודדין לה מן היתר כי ליכא ארבעת אלפים בין ב' ראשיה:

אלפים. אבל יותר מאלפים כיון דמכי נפק מביתו הולך לו תחום שלם מקמי דלימטי ליתר לא משחינן ליה מן היתר:

דאי בעי הדר אתי. למקום היתר דרך הבתים סביב הקשת יכול להלך עד שמגיע לאחד מן הראשון ומשם יכול להלך לראשו האחר שהרי תחומיהן נבלעין זה בזה וכיון דבהיתר יכול להלך למקום היתר תו לא אסר ליה אורך החלק לשוויה כשתי עיירות ורואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות:

והאמר רב הונא:
 חומת העיר שנפרצה - במאה וארבעים ואחת ושליש!

אמר רבה בר עובדיא:

לא קשיא:

כאן - ברוח אחת,

כאן - משתי רוחות.

ומאי קא משמע לן?

דנותנין קרפף לזו וקרפף לזו?!

הא אמרה רב הונא חדא זימנא,

דתנן:

"נותנין קרפף לעיר,

דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים:

לא אמרו קרפף אלא בין שתי עירות."

ואיתמר:

רב הונא אמר:

קרפף לזו וקרפף לזו.

והייא בר רב אמר:

אין נותנין אלא קרפף אחד לשניהם!

צריכא,

דאי אשמעינן הכא - משום דהוה ליה צד היתר מעיקרא,

אבל התם - אימא לא.

ואי אשמעינן התם - משום דדחיקא תשמישתייהו,

אבל הכא, דלא דחיק תשמישתייהו - אימא לא,

צריכא.

וכמה הוי בין יתר לקשת?

רבה בר רב הונא אמר:

אלפים אמה.

רבא בריה דרבה בר רב הונא אמר:

אפילו יתר מאלפים.

אמר אבוי:

כוותיה דרבא בריה דרבה בר רב הונא מסתברא,

דאי בעי הדר אתי דרך בתים.

נהב,

רש"י

שאינ עליהן תקרה. וכל שכן אם מקורות הן מזו לזו בגג דהו להו דירה מעלייתא:
נפש. בנין על הקבר וסתמא לדירת שומר הקבר עביד הלכך אע"ג דלא דייר ביה בית דירה הוא:

והקבר. בית הקברות:

ובית הכנסת. סתם ביהכ"נ לאו לדירה עביד הלכך אי לית בה דירה לחון הכנסת לאו דירה היא:

ובית עבודת כוכבים. נמי לאו לדירה עביד:

והאורות. אורות סוסים:

אוצרות. לתבואה ולשמן וליין לאו לדירה נינהו:

והבורגנין שבתוכה. בתוך השדה:

והבית שבים. באיי הים בתוך ע"אמה ושיריים לעיר:

בור ושיח. בבבא קמא (דף נ:.) מפרש מאי בור ומאי שיח:

שבתוכה. שבשדה:

בית שבספינה. לא קביע ליה דוכתא פעמים שהוא בתוך שבעים לעיר פעמים שאינו:

ותיפוק ליה משום בנין. אם יש בנין על פיה מאי אהניא מערה בלאו מערה נמי מבנין משחיטן:

להשלים. אם אין הבנין ראוי לדירה כגון שאין בו ד' על ד' מהניא ליה מערה לאשלומי:

12. נה, ב

"היו שם גודדיות גבוהות עשרה טפחים ... מוציאין את המדה כנגדן ועושין אותה כמין טבלא מרובעת, כדי שיהא נשבר את הגודדיות".

מאי "גודדיות"?

אמר רב יהודה:

שליש מחיצות שאין עליהן תקרה.

איכא לאו:

שתי מחיצות ויש עליהן תקרה - מהו?

תא שמע:

"אלו שמתעבדין עמה:

נפש - שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות, והגשר,

והקבר שיש בהו בית דירה,

ובית הכנסת שיש בה בית דירה לחון.

ובית עבודה זרה שיש בה בית דירה לכומרים,

והאורות והאוצרות שבשדות, ויש בהו בית דירה,

והבורגנין שבתוכה,

והבית שבים -

הרי אלו מתעבדין עמה.

ואלו שאין מתעבדין עמה:

נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך,

והגשר,

והקבר שאין להו בית דירה,

ובית הכנסת שאין לה בית דירה לחון.

ובית עבודה זרה שאין לה בית דירה לכומרים,

והאורות והאוצרות שבשדות שאין להו בית דירה,

ובור ושיח, ומערה וגדר ושוכך שבתוכה,

והבית שבספינה -

אין אלו מתעבדין עמה".

קתני מיהת: "נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך",

מאי לאו דאיכא תקרה!

לא, דליכא תקרה.

"בית שבים" - למאי חזי?

אמר רב פפא:

בית שעשוי לפנות בו כלים שבספינה.

ו"מערה" - אין מתעבדת עמה!?

והתני רבי חיאי:

"מערה מתעבדת עמה"!

אמר אבוי:

כשיש בנין על פיה.

ותיפוק ליה משום בנין גופיה!

לא צריכא, להשלים.

13. נה, ב

רפ"י

צריפין. דירה של הוצין וערבה ואינו קבע הלכך אפילו יש הרבה במקום אחד כשיעור מהלך מאה אמה אין חשובין עיר להיות כארבע אמות וכל אחד מודד מפתח ביתו אלפים לכל רוח אם בא לצאת:

ויחנו על הירדן. במחנה ישראל כתיב:

אין נפנין לא לפניהן. חוץ לענן שמא ילך הענן והארון שם:

ולא לצדיהן. חוץ לענן שאין יודעין אנה יפנה הענן לעבור:

אלא לאחוריהן. חוץ לענן דודאי לא יחזור הענן לאחוריו אלמא המהלך בראש והוצרך לנקביו חוזר לאחוריו שלש פרסאות וישראל במדבר יושבי אהלים היו שאינן קבועין ואפילו הכי מהלכין את כל המחנה כארבע אמות:

כיון דכתיב על פי ה' יחנו. חשובה היא חנייתן להיות נידונת קבע:

ג' חצירות של ב' בתים. קבועין של אבן או של עץ בהכי חשיבי עיר וקובעת את כולן וכדתנן לקמן (דף נט.) ר' שמעון אומר שלש חצירות של ב' ב' בתים:

אמר רב הונא:

יושביו צריפין - אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן.

מתיב רב הסדא:

"ויחנו על הירדן מבית הישמת" ¹²⁹ (במדבר לג, מט),

ואמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן:

לדידי חזי לי ההוא אתרא, והוי תלתא פרסי על תלתא פרסי.

ותניא:

"נשהו נפניו - אין נפניו לא לפניהם,

ולא לצדיהו,

אלא לאחריהו!"

אמר ליה רבא:

דגלי מדבר קאמרת?!

כיון דכתיב בהו: "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו" ¹³⁰ (במדבר ט, כ),

כמאן דקביע להו דמי.

אמר רב חיננא בר רב כהנא אמר רב אשי:

אם יש שם שלש חצירות של שני בתים - הוקבעו.

¹²⁹ ויחנו על הירדן מבית הישמת עד אבל השטים בערבת מואב

¹³⁰ ויש אשר יהיה הענן ימים מספר על המשכן על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו

רס"י

14. נה, ב

ומהלכי מדברות. ונשותיהן עמהן:
ויושבי צריפין. נמי אנשי מקנה הן וחונין בו חדש או חדשים עד שכלה המרעה לבהמות ונוסעין משם ונקבעין במקום אחר:
אינו שלהן. לקמן מפרש טעמא:
כיושבי קברות. כמתים לפי שמחוסרין הנאה הן ולוקין ברחות בזרם ובמטר:
מ"ט. אסורין בנותיהן:
שאינו להן מרחצאות. והולכין במקום רחוק לרחוק ונשותיהן נזקקות למנאפין לפי שהעיר עזובה מאין איש:
בטבילה. שאין להן מקוואות והולכות הנשים לטבול במקום רחוק וקוראה לחברתה ומרגישין השכנים ויש רשע רודף אחריהן ומתייחד עמהן ותנן (קידושין דף פ:): לא יתייחד אדם עם שתי נשים:
נהרא. ראוי לטבילה ולא למרחץ הרגש טבילה ליכא דהא סמוך לה אבל טעמא דמשום מרחצאות איכא:

אמר רב יהודה אמר רב:
 יושבי צריפין,

והולכי מדברות - חיייהן אינו חיים,
 ונשייהן ובניהן אינו שלהן.

תניא נמי הכי:

"אליעזר איש בדיא אומר:

יושבי צריפין - ביושבי קברים.

ועל בנותייהם הוא אומר: "ארור שכב עם כל בהמה"¹³¹ (דברים כז, כא).

מאי טעמא?

עולא אמר:

שאין להן מרחצאות.

ורבי יוחנן אמר:

מפני שמרגישין זה לזה בטבילה.

מאי בינייהו?

איכא בינייהו:

נהרא דסמיד לביתא.

15. נה, ב - נו, א

רש"י

אין תלמיד חכם כו. לפי שהירק טוב למאכל ונלקח בזול ויכול לעסוק בתורה : וכופפין גרסינן : **פת קיבר.** שנודרי {שיאונדיי"ר : משני, בעל איכות נחותה} בלע"ז : **תומי וכתתי.** לא מעלו כד שמעתי. ונראה בעיני תומי וכתתי מעלי והכי תניא (בי"ק דף עב.) חמשה דברים נאמרו בשום משביע משחין ומצהיל הפנים ומרבה את הזרע והורג כינה שבמעים וכרישין נמי תניא בברכות (דף מד:) דיפין לבני מעים : **שום ירק.** אני שמעתי לגטאי ואני אומר לשבח : **עלין.** קשין אמהות יפין אמהות שרשין : **בימות החמה.** יפין שמצננין את הגוף בימות הגשמים קשין : **מזקינין.** מפני הטורח : **בי בירי ובי נרש.** בי עירות ויש בין זו לזו מעלות ומורדות והן מולייתא : **אזקנון.** הזקיננוני :

אמר רב הונא:

כל עיר שאין בה ירק - אין תלמיד חכם רשאי לדור בה.

למימרא: דירק מעליא.

והתניא:

"שלשה,

מרבין את הזבל,

וכופפין את הקומה,

ונוטלים אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם,

ואלו הן: ^ פת קיבר,

ושכר חדש,

וירק!"

נא

לא קשיא:

הא - בתומי וכתתי,

הא - בשאר ירקי.

כדתניא:

"שום - ירק,

כרישין - חצי ירק,

נראה צנון - נראה סם חיים".

והא תניא:

"נראה צנון - נראה סם המות!"

לא קשיא:

כאן - בעלין,

כאן - באמהות.

כאן - בימות החמה,

כאן - בימות הגשמים.

אמר רב יהודה אמר רב:

כל עיר שיש בה מעלות ומורדות - אדם,

ובהמה שבה - מתים בחצי ימיהן.

"מתים" סלקא דעתך?!

אלא אימא: מזקינים בחצי ימיהן.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע:

הני מולייתא דבי בירי ודבי נרש - אזקנון.

16. נו, א

רס"י

בריבוע של עולם. כדמפרש ואזיל:
נותן צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם. ולא באלכסונו של עולם:
וסימניך. אם אינך יודע לכוין צפון ודרום:
עגלה בצפון ועקרב בדרום. מזלות הן:
אם אינו יודע לרבעה לרבעה בריבוע של עולם. שאינו מכיר במזלות הללו:
מרבעה כמין התקופה. לפי הילוך סיבוב החמה ניכר איזו רוח דרומית ואיזו רוח צפונית:
חמה יוצאה ביום ארוך. אותו רוח שאתה רואה שחמה יוצאה ביום ארוך של ימי תקופת תמוז יוצאה בצידו האחד ושוקעת באותו רוח עצמו בצידו האחר:
זהו פני צפון. לפי שהחמה לעולם ביום ממזרח לדרום מהלכת כדאמר קרא (קהלת א) הולך אל דרום והליכת החמה ביום היא אבל בלילה אינו הולך אלא טובב מחוץ לכיפה וביום הארוך עומדת בקרן מזרחית צפונית ומהלכת מזרח דרום ומערב ושוקעת בקרן צפונית מערבית ובלילה סובבת פני צפון ולמחרת היום נקצר מעט ואינה יוצאה בקרן אלא נמשכת מן הקרן ולמזרח מעט ויוצאה ובערב שוקעת בתוך המערב משוך מן הקרן מעט ובלילה סובבת אותו מעט וכל הצפון ומעט במזרח יותר מליל של אמש וכן בכל יום עד שיוצאה בתקופת תשרי באמצע המזרח ושוקעת באמצע המערב לפיכך היום והלילה שוין ועדיין בכל יום נמשכת לצד דרום ויוצאה ובשקיעתה נמשכת לצד דרום ושוקעת עד שיוצאה ביום בתקופת טבת בקרן מזרחית דרומית ומהלכת דרום לבדו ושוקעת בקרן מערבית דרומית והיינו דקאמר חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר זהו פני דרום:
פני מזרח ומערב פעמים מהלכתן. ביום בימים הארוכין פעמים מסבבתן בלילה בימי תקופת טבת:
ליתנהו להני כללי. דאמרן לעיל חמה יוצאה ביום ארוך כו' או בתחלת היום או בתחלת הלילה כו'.

תנו רבנן:

"בא לרבעה - מרבעה בריבוע עולם,

נותן צפונה לצפון עולם,

וּדְרֹמָה לְדְרוֹם עוֹלָם,

וְסִימְנֵיךְ: עֵגְלָה בְּצָפוֹן, וְעֶקְרֵב בְּדְרוֹם.

רבי יוסי אומר:

אם אינו יודע לרבעה בריבוע של עולם - מרבעה כמין התקופה. כיצד?

חמה יוצאה ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך - זה הוא פני צפון,

חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר - זה הוא פני דרום.

תקופת ניסן ותקופת תשרי - חמה יוצאה בחצי מזרח, ושוקעת בחצי מערב,

שנאמר: "הולך אל דרום וסובב אל צפון"¹³² (קהלת א, ד-ו).

"הולך אל דרום" - ביום.

"וְסִימְנֵיךְ אֶל צָפוֹן" - בלילה.

"סובב סביב הולך הרוח" - אלו פני מזרח ופני מערב,

פעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן."

אמר רב משרשיא:

ליתנהו להני כללי,

דתניא:

"לא יצאה חמה מעולם מקרן מזרחית צפונית ושקעה בקרן מערבית צפונית,

ולא יצאה חמה מקרן מזרחית דרומית ושקעה בקרן מערבית דרומית."

¹³² ד דור הלך ודור בא והארץ לעולם עמדת. ה זרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זרח הוא שם. ו הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סבב הולך הרוח ועל סביבתיו שב הרוח

17. נו, א

כ"י

לפי שהמאורות נתלו בתחילת ליל רביעי בשבת ובחדש ניסן וימות החמה שסייה ימים ושש שעות חשוב אותן כולן בשביעית וישאר בידך יום ורביע נמצאת תקופת ניסן בשנה הבאה בחצי ליל חמישי לשנה השלישית בתחלת יום ו' ובשנה הרביעית בחצי יום שבת וכן לעולם יום ורביע בין תקופת שנה לתקופת שנה הבאה ולעולם הן כלות בא' מן הרביעיות הללו:

ואין תקופת תמוז נופלת אלא באחת ומחצה או בשבע ומחצה או ביום או בלילה. שכשתקופת ניסן נופלת בתחילת היום אותה של תמוז בשבעה ומחצה ביום וכשתקופת ניסן בחצי היום של תמוז בא' ומחצה בלילה לפי שז' שעות ומחצה יש בין תקופה לתקופה שבאותו יום שזו נופלת זו נופלת אלא נמשכת להלן משעה שנפלה זו ז' שעות ומחצה שהן ל' שעות לדי התקופות דהיינו יום ורביע ולפי זה החשבון אותה של תשרי נופלת או בגי' או בט' אם נפלה תקופת תמוז בא' ומחצה של תשרי נופלת בט' ואם של תמוז בגי' ומחצה של תשרי בגי' וכן כולם וזהו סימן אזג"י ואט"ד כשתקופת ניסן בא' של תמוז בגי' ומחצה ושל תשרי בגי' ושל טבת בגי' ומחצה ושנה שניה של ניסן בחצי היום דהיינו בגי' שעות ושל תמוז בא' ומחצה ושל תשרי בט' ושל טבת בדי' ומחצה ביום:

ואין בין תקופה לתקופה כו'. כדפרישית חשוב צ"א יום כולן שביעיות תמימות הן וז' שעות ומחצה היא נמשכת אחריהן שימי התקופות כך הם צ"א יום וז' שעות ומחצה הם שהן רביע של שסייה ורביע:

ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה. סימן לחציו אז"ח גי"ח וא"ח טד"ח שמוש השעות כלי"ש צמח"ן הוא סידורן והילוכן תחלת ליל א' בשבת משמש כוכב ואחריו לבנה ואחריו שבת צדק מאדים חמה נוגה הרי ז' שעות וחוזרים חלילה נמצא שעה ראשונה ליום א' בשבת חמה ואחריו נוגה ועוד כלי"ש צמח"ן תמצא סימני שעות ראשונות של ימות השבוע חלי"מ כצני"ש ימים וסימני שעות ראשונות של כל לילי השבוע כצני"ש חלי"מ ור' שבת דטל"ו הרופא זצ"ל פירשו היטב בספר חכמוני שלו למה נסדרו הכוכבים בענין זה וכיון דאין בין תקופה לתקופה אלא ז' שעות ומחצה נמצא שאם נפלה תקופת ניסן בתחלת כוכב תקופת תמוז יפול בחצי כוכב תשרי בראש לבנה טבת בחצי לבנה וכן כולם כשתוציא ז' שעות ומחצה אחר נפילתה של זו תגיע לאותה שעה עצמה אלא שנמשכת חצי שעה לאחריה:

אמר שמואל:

אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום:

או בתחלת היום,

או בתחילת הלילה,

או בחצי היום,

או בחצי הלילה.

ואין תקופת תמוז נופלת אלא:

או באחת ומחצה,

או בשבע ומחצה,

בין ביום ובין בלילה.

ואין תקופת תשרי נופלת, אלא:

או בשלוש שעות,

או בתשע שעות,

בין ביום ובין בלילה.

ואין תקופת טבת נופלת, אלא:

או בארבע ומחצה,

או בעשר ומחצה,

בין ביום ובין בלילה.

ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה.

ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה.

ואמר שמואל:

אין לה תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האיגלות.

ואין לה תקופת טבת שנופלת בצדק שאינה מייבשת את הזרעים.

והוא, דאיתליד לבנה או בלבנה או בצדק.

18. נו, ב

רס"י

המרבץ עיר. עגולה :

עושיין לה כמין טבלא מרובעת. לקמן מוקי לה במתא דהויא תרי אלפי אתרי אלפי בעיגולא שכשאתה מוסיף ריבוע עליה הרי היא כמין טבלא מרובעת אורכה כרוחבה ותחומיה כמין טבלא מרובעת אורכה כרחבן רחבן למדת העיר על פני חומתה שהיא אלפים וכן אורכה להלן מן העיר אלפים והיינו דקאמר חוזר ומרבץ את התחומין כלומר חוזר ומודד לה תחומיה ועל כרחף מרובעין קרן :

וכשהוא מודד. תחומי העיר לאחר שריבעה לא ימדוד מאמצע קרן זוית של עיר כנגדו באלכסון אלפים לכל קרן וקרן למתוח חוט מתחום קרן זה לתחום קרן זה :

מפני שמפסיד את הזויות. לכל קרן וקרן מפסיד מה שאלכסון של אלפים על אלפים עודף על ריבוע וכשמתוח החוט לא תמצא באורך התחומין מן העיר והלאה לכל צד אלא אלף ותכ"ח אמות כיצד תן תחומין של אלף ותכ"ח אורך לכל צד כנגד העיר אתה צריך לתת טבלא של אלף ותכ"ח על אלף ותכ"ח לכל קרן למלאות פגימתן של אורך בריבוע שיהו התחומין מרובעין שהרי ריבוע פיאות לכל שובתי שבת ותמצא באלכסונו של טבלא מכוון כנגד אלכסון קרן העיר אלפים דקיימא לן כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונה טבלא של אלף ותכ"ח על אלף ותכ"ח אמתא שלה עודף אלפים ותתניי חומשין שהן תקעי"ב אמה פחות ד' חומשין תנם על אלף ותכ"ח הרי אלפים נמצא כשמדדת מאמצע קרן העיר באלכסון אלפים קיצרת את התחום ואינן אלא אלף ותכ"ח וכל כך למה מפני שהפסדת את הזויות שהיית צריך למדוד אלפים ואלכסונן מאמצע קרן העיר ולמתוח חוט אחרי כן מתחום קרן לתחום קרן ותמצא מן החוט ולעיר על פני כל העיר לכל צד אלפים אמה כיצד תן אלפים תחום כנגד העיר לארבע רוחותיה תמצא פגימת אלפים על אלפים לכל קרן ועדיין אתה צריך למתוח חוט כמין גאם להשוות תחומי הקרנות לתחומי העיר ותמצא לכל קרן טבלא של אלפים על אלפים ומכוון אלכסונה כנגד אלכסון קרן העיר ומהו אלכסונה אלפים ות"ת אמה שכך עולה חשבון ד' אלפים חומשין לחי מאות אמה לפיכך הבא למדוד תחומי העיר מביא טבלא רואה כאילו הביא טבלא שהיא אלפים על אלפים ומניחה כנגד העיר באלכסון אלכסון של טבלא כנגד אלכסון של קרן כלומר מודד אלפים וחי מאות כנגד הקרן באלכסון ואח"כ מותח חוט מתחום קרן לתחום קרן :

נמצא העיר משתכרת. במה שרבעונה ד' מאות אמה לכל קרן וקרן שכשהיתה עגולה לא היה לה אלכסון ועכשיו שריבעונה נתנו לה אלכסון והיוצא דרך הקרן משתכרת ת' אמה לקרן זו ות' אמה לקרן זו :

נמצאו תחומי הקרנות משתכרין. במה שנתנו טבלא באלכסון כנגד הקרן חי מאות לכל קרן :

["מוציאין את המדה בנגדן.]

ועושיין אותה כמין טבלא מרובעת, כדי שיהא נשפך את הזויות"].

תנו רבנן:

נו, ב

"המרבץ את העיר - עושה אותה כמין טבלא מרובעת,

וחוזר ומרבץ את התחומין ועושה אותן כמין טבלא מרובעת.

וכשהוא מודד - לא ימדוד מאמצע הקרן אלפים אמה,

מפני שהוא מפסיד את הזויות,

אלא מביא טבלא מרובעת שהיא אלפיים אמה על אלפים אמה,

ומניחה בקרן באלכסונה.

נמצאת העיר משתכרת - ארבע מאות אמות לכאן וארבע מאות אמות לכאן.

נמצאו תחומין משתכרין - שמונה מאות אמות לכאן ושמונה מאות לכאן.

נמצאו העיר ותחומין משתכרין - אלף ומאתים לכאן ואלף ומאתים לכאן."

אמר אביי:

ומשפחת לה במתא דהויא תרי אלפי אתרי אלפי.

19. **נו, ב - נו, א**

רָשׁ"י

צא מהן. סביב העיר אלף אמה למגרש שאין נוטעין ולא זורעין שם אלא מניחין אותו לנוי העיר כדמתרגם רווחי קרויא:
נמצא מגרש רביעי. לקמן מפרש:
והשאר. שאר התחום שדות וכרמים וחוץ לתחום לא היה להן כלום:
מנא הני מילי. דמגרש אלף אמה:
מקיר העיר. רישא דקרא ומגרשי הערים אשר תתנו:
בר אדא. שם האיש:

משוחאה. מצייין תחומי העיר:
תחומין כמה הוו שיתסר. י"ו רבעין של אלף על אלף יש בהן כיצד אלפים על אלפים לכל צד חלקם שתי וערב הרי ד' רבעין של אלף על אלף וכן לכל רוח של עיר:
קרנות כמה הוו. תחומי הקרנות של תחומין נמי שיתסר נינהו שהרי לכל קרן יש טבלא של אלפים על אלפים כדמפרשינן לעיל:
דל. לצורך מגרש:

ח' דתחומין וד' דקרנות. דהא אמרת סבב את העיר באלף הרי לכל התחום אלפים על פני העיר באורך וברוחב אלף להלן מן העיר וכיון שנתת אלף בליטת מגרש לד' רוחות צריך אתה ליתן לכל קרן טבלא של אלף על אלף הא ארבעה מן הקרנות למגרש הא תריסר לצורך מגרש כולן אלף על אלף:
נמצא מגרש רביעי. בתמיה:

אייתי ארבעה דמתא שדי עליהו. דתלתין ותריין והוו להו תלתין ושית דהא דקתני מגרש רביעי אכולה מילתא קאי רביעי החשבון כולו של עיר ותחומין וקרנות. כמה מרובע יותר על העגול רביעי דל ריבעא מיניה כו'. את חשבת בעיר מרובעת ועבדת מגרש סביב נמי בריבוע לפיכך עלה חשבון העיר ומגרשיה ד' אלפים על ד' אלפים מרובעין שהן י"ו רבעין של אלף על אלף ומהן ג' חלקים למגרש והיינו תריסר וחלק הרביעי לעיר ואגן במתא עגולתא עסקינן כדמוקמינן לקמן ומכל מקום אנו מוסיפין עליה לתת ללויים ריבועא עמה וקרנותיה ותחומין אלפים לכל רוח הרי חלק הלויים סך הכל ששת אלפים שהן תלתין ושית רבעין של אלף על אלף והעיר באמצעיתן עגולה אלפים ומגרשיה סביב לה אלף רוחב נמצאת עיר ומגרשיה ד' אלפים על ד' אלפים עגולין ואם היו ד' על ד' מרובעין הוו שיתסר השתא דעגולין דל ריבעא הוו תריסר ומהן ג' חלקים למגרש והרביעי לעיר דהוו להו ט' מגרשין וט' מתלתין ושית הניתנין ללויים ריבעא הוו:

משכחת לה נמי במתא דהויא אלפא אאלפא. ולא תחשוב העיר אליהן אלא נמצא מגרש רביעי אתחומין וקרנות קאי:
תחומין כמה הוו תמניא. רבעין של אלף על אלף שהרי תחום לכל צד אלפים אורך להלן מן העיר ואלף רוחב על פני העיר וקרנות שיתסר דכיון דאורך התחומין משוכין אלפים לכל צד אתה צריך למלאות פגם לכל קרן בטבלא אלפים על אלפים:

תניא:

"אמר דבי אליעזר ברבי יוסי:
תחום ערי לויים - אלפים אמה.
צא מהן אלף אמה מגרש,
נמצא מגרש רביעי,
והשאר שדות וכרמים".

מנא הני מילי?

אמר רבא:

דאמר קרא: "מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב"¹³³ (במדבר לה, ד),
אמרה תורה: סבב את העיר באלף.

"נמצא מגרש רביעי".

"רביע"?

פלגא הוי!

אמר רבא:

בר אדא משוחאה אסברה לי:
משכחת לה במתא דהויא תרי אלפי אתרי אלפי.
תחום כמה הויא?
שיתסר.
קרנות כמה הויין?
שיתסר.
דל תמניא דתחומין, וארבעה דקרנות, כמה הוי?
תריסר.

"נמצא מגרש רביעי"? טפי מתלתא נינהו!

אייתי ארבעה דמתא, שדי עליהו.

אפתי, תילתא הוי!

מי סברת בריבועא קאמר?

בעיגולא קאמר.

כמה מרובע יתר על העגול?

רביע,

דל רביע מינייהו - פשו להו תשעה.

ותשעה מתלתין ושייתא - ריבעא הוי.

אביי אמר:

משכחת לה נמי במתא דהויא אלפא באלפא.

תחומין כמה הוו?

תמניא.

קרנות כמה הוי?

שיתסר.

¹³³ ומגרשי הערים אשר תתנו ללויים מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב

רפ"י

דל. לצורך מגרש ד' מן התחומין שהרי אלף לכל צד להלן העיר ועל פני העיר אלף הוא דהוי כמדת העיר הרי אלף על אלף מגרש לכל צד וכן לקרנות הא תמניא:

כמה מרובע יתר כו'. לפי שחשבת בעיר מרובעת הוצרכת על כרחך לתת מגרשיה בריבוע סביב לפיכך עלו לשמונה אלפים חשוב העיר עגולה ומגרשי עגולין והרי הן ג' אלפים על ג' אלפים עגולין ואילו היו מרובעין הווי ט' ח' למגרש והתשיעי לעיר עכשיו שהכל עגול נתמעט רביע העיר ורביע המגרש:

ופשו להו שיתא מגרש ושיתא מכ"ד. הניתנין ללויים לבד העיר ריבעה הוי שאע"פ שישוב העיר עגולה ומגרשיה עגולין מ"מ לענין חלק הלויים ולענין תחומי שבת אנו מוסיפין להם ריבוע ונותנין לה תחומין אלף רוחב למדת העיר לכל צד והאורך אלפים וקרנותיהן למלאות פגמיהן אלפים על אלפים הרי סך הכל ה' אלפים על ה' אלפים מרובעין אלפים תחום לכאן ולכאן והעיר אלף בינתים דהווי להו תחומין תמניא וקרנות שיתסר נמצא מגרש רביע התחומין והקרנות:

רבינא אמר. לעולם כדמעיקרא במתא מרבעתא ובתרי אלפי אתרי אלפי דהווי להו תחומין שיתסר וקרנות שיתסר ומגרש מנייהו תריסר ומאי רביע דקתני בתחומין דקאמר נמצא מגרש דתחומין רביע דתחומין וקרנות דמגרש דתחומין תמניא כדאמרינן מעיקרא והוא ריבעא דתלתין ותריין:

רב אשי. נמי כרבינא מוקי לה במתא מרבעתא דתרי אלפי אתרי אלפי ומאי נמצא מגרש רביע דקתני ה"ק מגרש דקרנות הוי רביע דקרנות דשיתסר דקרנות הוי רביע המגרש:

והא סביב כתיב. בקרא גבי מגרש ותנא כי הוהטא דקרא נקט ותנא: ל"א רב אשי ס"ל דאין נותנין מגרש אלא לקרנות העיר אלף על אלף הלכך לעולם בין העיר גדולה בין העיר קטנה מגרש שלה רביע [דלעולם] הקרנות שיתסר ומגרש ד':

והא איכא מורשא דקרנות. למאי דאמרן לעיל כמה מרובע יותר כו' דמדדינן מגרש בעיגולא וקשיא ליה לרב חביבא כיון דתניא מרבע את העיר הרי היא מרובעת וכי יתבא מגרש בעיגול אלף סביב לה נמצאו קרנות העיר אוכלין בתוך המגרש ואין כנגד הקרנות אלף מגרש:

במתא עגולתא. דלית לה מורשא דקרנתא:

אימור דאמרינן חזייה כמאן דמרבעא. לענין להוסיף לה תחומין בין להילוך שבת בין לענין נתינת לויים אבל רבועי ודאי לא מרבענא כלום הוסיפו בתיים בתוספת ריבועא שימעטו את נוי המגרש:

נא, דל ארבע דתחומין, וארבע דקרנות - כמה הוי? תמניא.

תילתא הווי!

מי סברת בריבועא קאמר? בעיגולא קאמר.

כמה מרובע יתר על העגול? רביע,

דל רביע פשו לה שיתא, ושיתא מעשרים וארבע - ריבעא הוי.

רבינא אמר:

מאי "רביע"?

רביע דתחומין.

רב אשי אמר:

מאי "רביע"?

רביע דקרנות.

אמר ליה רבינא לרב אשי: והא "סביב" (במדבר לה, ד) כתיב!

מאי "סביב"?

סביב דקרנות.

דאי לא תימא הכי,

גבי עולה, דכתיב: "וְזָרְקוּ אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב"¹³⁴ (ויקרא א, ה) - הֲכֵי נְמִי סָבִיב מְפֹשֵׁי? אֵלָּא מַאי "סָבִיב"? סָבִיב דְּקִרְנוֹת. הֲכֵא נְמִי - מַאי "סָבִיב"? סָבִיב דְּקִרְנוֹת.

אמר ליה רב חביבי מהוונאה לרב אשי: והא איכא מורשא דקרנתא!

במתא עיגולתא.

והא ריבעוה!

אימור דאמרינן: חזינו כמהן דמרבעא, רבועי ודאי - מי מרבענא?!

¹³⁴ ושחט את בן הבקר לפני ה' והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח אהל מועד

20. נז, א

רפ"י

הני שמונה מאות. בתמיהה דקתני לעיל נמצאו תחומין משתכרין במה שהנחנו טבלא באלכסון ח' מאות אמה והלא אין עודף האלכסון אלא מפני הריבוע דדבר עגול אין לו אלכסון והמרובע יש לו אלכסון וכמה מרובע יותר על העגול רביע ורביעא אייתו עלה מלבר שהוא חלק שלישי מלגו:

והני שית מאה ושיתין ושבע נכי תילתא דאמתא הוו. דהיינו תילתא דאלפים:

ה"מ. הוא דרביע יותר עליו ותו לא ה"מ בעיגולא דנפיק מגו ריבוע כי אמרינן רביע ה"מ בעלמא כל היכא דאיירי בעגול הנעשה מתוך המרובע זה הריבוע יותר על העגול שאנו עוסקין במדת החלל כולו כמה נשכר כל החלל בתוספת זו בין בהיקיפו בין בחללו לא נשכר אלא רביע שהרי עיר עגולה אלפים הקיפה ו' אלפים כדילפינן בפ"ק (דף יד.) מוקו שלשים באמה יסוב אותו וגו' ועיר מרובעת היקיפה ח' אלפים וכן למדת חללה אם באת לחלק התוספת לפי חשבון לכל העיר לא רבתה המדה על מה שבתחילה אלא רביע דהכי קים להו לרבנן שהמרובע יותר על העגול רביע:

אבל באלכסונא. כלומר אבל כאן שאנו עוסקין לידע כמה ניתוסף הילוך האלכסון בשביל רבוע זה שהוספנו איכא טפי מרביע לפי שכל הרבוע הזה שהוספת נתנו לקרנותיה ולא נשתכרו בו אמצעי העיר כלום שמתחילה אלפים ועכשיו אלפים והשכר הזה רובו לחודן של קרנות ומיעוטו לסמוך להן מכאן ומכאן לפי האלכסון יותר על הרבוע:

[המרובע את העיר - עושה אותה כמין טבלא מרובעת, וחוזר ומרבע את התחומין, ועושה אותן כמין טבלא מרובעת. וכשהוא מודד - לא ימדוד מאמצע הקרן אלפים אמה, מפני שהוא מפסיד את הזויות, אלא מביא טבלא מרובעת שהיא אלפיים אמה על אלפים אמה, ומניחה בקרן באלכסונה. נמצאת העיר משתפרת - ארבע מאות אמות לכאן וארבע מאות אמות לכאן].

אמר ליה רב תנילאי מהוונאה לרב אשי: מכדי, כמה מרובע יתר על העגול? רביע.

הני תמני מאה - שית מאה ושיתין ושבע נכי תילתא הוי!

אמר ליה:

הני מילי - בעיגולא מגו רבוע,

אבל באלכסונא - בעינא טפי,

דאמר מר: כל אמתא בריבוע - אמתא ותרי חומשי באלכסונא.

רס"י

21. נז, א

מתני'

נותנין קרפף לעיר. כשבא למדוד התחומין אין מודדין מן החומה אלא מרחיק ע' אמה ושיריים כחצר המשכן ומתחיל למדוד:

קמ"א ושליש אמה. היינו ב' קרפפות:

להיות אחת. והיוצא ללכת דרך חברתה חוצה לה מודד מחומת חברתה ואילך:

וכן ג' כפרים המשולשין. מפרש בגמרא:

גמ'

תן חוצה. קרפף:

משנה

נותנין קרפף לעיר,

דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים:

לא אמרו קרפף אלא בין שתי עירות.

אם יש לזו שבועים אמה ושיריים,

ולזו שבועים אמה ושיריים -

עושה קרפף את שתיקה להיות אחד.

וכן שלושה כפרים המשולשין,

אם יש בין שנים חיצונים מאה וארבעים ואחת ושליש -

עושה אמצעי את שלשתן להיות אחד.

גמרא

מנא הני מילי?

אמר רבא:

דאמר קרא: "מקיר העיר וחוצה"¹³⁵ (במדבר לה, ד-ה) - אמרה תורה: תן חוצה, ואחר כך מדוד.

¹³⁵ ד ומגרשי הערים אשר תתנו ללויים מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב. ה ומדתם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה ואת פאת נגב אלפים באמה ואת פאת ים אלפים באמה ואת פאת צפון אלפים באמה והעיר בתוך זה יהיה להם מגרשי הערים

22. נז, א-ב

רס"י

הא מני ר"מ היא. הך סיפא
 סתמא היא ולא מסקנא
 דמלתא דרבנן היא:
ואי מהא. מסיפא דמיירי בשתי
 עירות התם הוא דקאמר ר"מ
 דאף על גב דאיכא קרפף לכל
 חדא אמרי' חדא היא:
משום דדחיקא תשמישתייהו.
 דהואיל וקרובות אין להן נויי
 העיר בב' קרפפות עד דאיכא
 טפי הלכך עשה קרפף את
 שתייהן להיות אחת אבל חדא
 דלא דחיקא תשמישתייהן שאין
 עיר אחרת סמוכה לה ויש לה
 אויר הרבה:
אימא לא. נתיב לה קרפף כלל
 קמ"ל:
טעמא דאיכא אמצעי. דהשתא
 אין בין עיר לעיר אלא קרפף
 אחד:

"וּחֲכָמִים אֹמְרִים: לֹא אָמְרוּ קַרְפֵּף אֶלָּא בֵּין שְׁתֵּי עִירוֹת."

איתמר:

רב הונא אמר:

נותנין קרפף לזו וקרפף לזו.

חייא בר רב אמר:

קרפף אחד לשתייהן.

תנן:

"וּחֲכָמִים אֹמְרִים:

לֹא אָמְרוּ קַרְפֵּף אֶלָּא בֵּין שְׁתֵּי עִירוֹת,"

תיובתא דרב הונא!

אמר לך רב הונא:

מאי "קרפף"?

תורת קרפף.

ולעולם קרפף לזו וקרפף לזו.

הכי נמי מסתברא:

מִדְקָתַנִּי סִיפָא: "אִם יֵשׁ לְזוֹ שְׁבָעִים אֲמָה וְשִׁירִיִּים וְלְזוֹ שְׁבָעִים אֲמָה וְשִׁירִיִּים -

עוֹשָׂה קַרְפֵּף לְשִׁתְּיהוֹן לְהִיּוֹת אֶחָד,"

שִׁמְעַע מִיְנָה.

לימא תיהוי תיובתיה דחייא בר רב?

אמר לך חייא בר רב:

הא מני? רבי מאיר היא.

נב

אי רבי מאיר היא,

הא תני ליה רישא:

"נוֹתְנִין קַרְפֵּף לְעִיר,

דְּבַרִּי רַבִּי מְאִיר!"

צריקא,

דאי מההיא - הוה אמינא: חד לחדא, וחד לתרתיה,

קא משמע לן: דלתרתיה תרי יהבינן להו.

ואי אשמעינן הכא - משום דדחיקא תשמישתייהו,

אבל התם דלא דחיקא תשמישתייהו - אימא לא,

צריקא.

תנן:

"וְכֹן שְׁלֹשָׁה בְּפָרִים הַמְשׁוּלְשִׁין,

אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים מְאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת אֲמָה וְשְׁלִישׁ -

עוֹשָׂה אֲמָצְעִי אֶת שְׁלֹשְׁתָּן לְהִיּוֹת אֶחָד,"

טעמא דאיכא אמצעי,

הא ליכא אמצעי - לא.

תיובתא דרב הונא!

אמר לך רב הונא:

הא אתמר עלה:

אמר רבה אמר רב אידי אמר רבי חנינא:

רס"י

לא משולשין ממש. בשורה אחת אלא שלישי עומד מרחוק כנגד בין שני החיצונים: **כל שאילו מטיל אמצעי ביניהן.** כלומר הא דקתני במתניתין אם יש בין ב' החיצונים קמ"א לא כדס"ד מעיקרא שאין ביניהן יותר אלא מתניתין דמרחקי מהדדי טובא וה"ק אם יש אויר בין ב' החיצונים כדי להתמלאות אמצעי ולעמוד אויר הנשאר בין אמצעי ולחיצונים מכאן ומכאן על קמ"א לכאן ומאה וארבעים ואחת לכאן דהיינו ב' קרפיות לשניהן רואין כאילו הוא נתון ביניהן והרי כולן אחת והיוצא מאחת מהן לילך דרך אחת מחברותיה מודד מחומת חברתה אבל אם רבה אויר יותר מכאן. לא אמרינן רואין: **וכמה.** יהא רחוק אמצעי מהן דאמרינן רואין: **אלפים.** הואיל ויכול לבוא מזו לזו בלא עירוב אמרינן רואין: **והא אתה הוא דאמרת.** לעיל (דף נה:) גבי עיר שעשויה כקשת דאפילו יש בין יתר לקשת יותר מאלפים הרי היא אחת ומודדין לה מן היתר: **איכא בתים.** בקשת והרי הדר בקשת יכול לבוא לראשיה דרך בתי הקשת: **הכא.** בין אמצעי לחיצונים: **ואפילו טובא.** ובלבד שיהא שיעור באמצעי למלאות כדאמרינן: **ליכא למימר מלייה.** מלא האויר שביניהן דאין לך במה למלאותו:

לא משולשין ממש, אלא רואין כל שאילו מטיל אמצעי ביניהן ויהיו משולשין, ואין בין זה לזה אלא מאה וארבעים אמה ואחת ושליש - עשה אמצעי את שלשתן להיות אחד.

אמר ליה רבא לאבבי: כמה יהא בין "חיצון" ל"אמצעי"?

אמר ליה: אלפים אמה.

והא אתה הוא דאמרת: כוותיה דרבא בריה דרבה בר רב הונא מסתברא, דאמר: יותר מאלפים אמה!

הכי השתא!?

התם - איכא בתים,

הכא - ליכא בתים.

ואמר ליה רבא לאבבי: כמה יהא בין "חיצון" ל"חיצון"?

"כמה יהא"!

מאי נפקא לך מינה?

כל שאילו מכניס אמצעי ביניהן ואין בין זה לזה אלא מאה וארבעים אמה ואחת ושליש!

ואפילו ארבעת אלפים אמה?

אמר ליה:

אין.

והאמר רב הונא:

עיר העשויה כקשת,

אם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים אמה - מודדין לה מן היתר,

ואם לאו - מודדין לה מן הקשת!

אמר ליה:

התם - ליכא למימר "מלי",

הכא - איכא למימר "מלי".

כ"י

23. נז, ב

[נוֹתְנִין קֶרֶפֶף לְעִיר,

דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר.

וְחֻכְמִים אוֹמְרִים:

לֹא אָמְרוּ קֶרֶפֶף אֲלֵא בֵּין שְׁתֵּי עֵיירוֹת.

אִם יֵשׁ לְזוֹ שְׁבָעִים אִמָּה וְשִׁירִיִּים,

וְלְזוֹ שְׁבָעִים אִמָּה וְשִׁירִיִּים -

עוֹשֶׂה קֶרֶפֶף אֶת שְׁתֵּיהֶן לֵהיוֹת אֶחָד.

וְכֵן שְׁלוֹשָׁה כְּפָרִים הַמְשׁוֹלְשִׁין,

אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנַיִם חִיצוֹנִים מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת וְשְׁלִישׁ -

עוֹשֶׂה אֲמֻצְעֵי אֶת שְׁלֹשָׁתָן לֵהיוֹת אֶחָד"].

אָמַר לִיהֵ רַב סָפְרָא לְרַבָּא:

הָרִי בְּנֵי אַקִּיסְטָפוֹן,

דְּמִשְׁחִינֵן לְהוּי תַּחֲוּמָא מֵהָאֵי גִיּסָא דְאַרְדִּישִׁיר, וּבְנֵי דְאַרְדִּישִׁיר מִשְׁחִינֵן לְהוּי תַּחֲוּמָא מֵהָאֵי גִיּסָא דְאַקִּיסְטָפוֹן,

הָא אִיכָא דְגִלְתָּ דְּמַפְסְקָא יֵתֵר מִ"מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת וְשְׁלִישׁ"!

נִפְקֵי, אַחֲוֵי לִיהֵ הֲנֵךְ אֲטַמְהֶתָּא דְשׁוּרָא, דְּמַבְלַעֵי בְּדִגְלַת בְּשָׁבָעִים אִמָּה וְשִׁירִיִּים.

24. נז, ב - נח, א

רפ"י

משנה

אין מודדין אלא בחבל של חמישים אמה, לא פחות ולא יותר. ולא ימדוד אלא כנגד לבו.

היה מודד, והגיע לגיא או לגדר - מבליעו, וחוזר למדתו. הגיע להר - מבליעו וחוזר למדתו. ובלבד שלא יצא חוץ לתחום. אם אינו יכול להבליעו - בזו אמר רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר: שמעתי שמקדרין בהרים.

נח,א

גמרא

מנא הני מילי?

אמר רב יהודה אמר רב:

דאמר קרא: "אך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים" (שמות כז, יח) - אמה תורה: בחבל של חמשים אמה מדוד.

האי מיבעי ליה - לישול חמשים ולסבב חמשים!

אם כן, לימא קרא: 'חמשים חמשים',

מאי "חמשים בחמשים"?

שמעת מינה: תרתי.

מתני' לא פחות ולא יותר. בגמ' מפרש טעמא:

ולא ימדוד אלא כנגד לבו. קבעו לו חכמים מקום לשום כנגד ראש החבל שלא יתן זה כנגד צוארו וזה כנגד רגליו והחבל מתקצר והתחומין מתמעטין:

מבליעו. אם אינו רחב נ' אמה משפתו לשפתו מלמעלה אע"פ שיש במדרונו הילוך יותר מאלפים אין אומרים תעלה מדת מדרונו למדת התחום אלא יעמוד זה על שפתו מכאן וזה על שפתו מכאן ויבלע מדרונו בחבל אחד:

לגדר. חומת אבנים שנפלה ונעשה גל גבוה ומשופע ובני אדם מהלכין עליו:

וחוזר למדתו. בגמרא מפרש דמדקתני חוזר למדתו משמע שאם היה רוחבו כנגד העיר יותר מחמשים ואינו יכול להבליעו בחבל ובאחד מראשיו שלא כנגד העיר יכול להבליעו הולך ומבליעו שם ומודד והולך שם משפתו והלאה עד כנגד מקום שכלה בו שם רוחב הגיא כנגד העיר וחוזר למדתו כנגד העיר ומשלים למדת תחומין:

ובלבד שלא יצא חוץ לתחום. שאם היה רחבו של גיא כנגד העיר יוצא חוץ לתחום וזה הלך והבליעו שלא כנגד העיר ומודד משפתו ולהלן לא ימדוד אלא עד כדי השלמת התחומין וצופה כנגד מקום שמדתו כלה כנגד העיר בתוך הגיא ויציין סימני התחום אבל לא ימדוד וילך חוץ לתחום עד כנגד מקום תכלית שפת הגיא שכנגד העיר לידע כמה אמות יצא וכמנין אותן אמות יחזור ויכנס לתוך הגיא ויציין משום גזירה שהרואה אותו מודד והולך שם יאמר שמידת התחומין ע"כ. ל"א שלא יצא חוץ לתחום אם היה ארוך וראשיו יוצאין חוץ לתחומי העיר ואין יכול להבליעו בחבל כנגד התחומין מפני רחבו ויכול להבליעו שלא כנגד התחומין לא יצא להבליעו שם גזירה שמא יאמרו מדת תחומין של צדי העיר באה לכאן:

בזו א"ר דוסתאי בר' ינאי. בזו למעוטי ערי מקלט ועגלה ערופה דאין מקדרין בהן כדמפרש בגמרא [לקמן]:

מקדרין. נוקבין רואין כאלו נוקבין אותן ומודדין דרך הנקב למעט מדת מדרונו כדאמר בגמ' שמודדין אותו בחבל של ד"א והתחתון מניח את החבל כנגד לבו והעליון כנגד מרגלותיו ומתמעט מדרונו של כל ד"א חצי קומת אדם:

גמ'

25. נח, א

רש"י

מפני שמרבה. כשהחבל קצר יכול למותחו ומאריך המדה והתורה אמרה בחבל של נ"י אמה ימדוד:

מפני שמתמעט. שכובדו מכפילו ומתקצר באמצעותו: **נברא.** סיב שגדל ומתגלגל סביב הדקל כעין ויגיל"א {וידיל"א: קנוקנת} של גפנים: **ובידו חבל מדה.** במשכן של יחזקאל:

וביד האיש קנה המדה. במשכן של יחזקאל:

בדתרעי. למדוד רוחב השערים: **מגג.** יוניק {סוף} בלע"ז לפי שאינה מקבלת טומאה שיהו כל מעשה פרה בטהרה:

נצרים. ערבה קלופה ל"יא צורי דקל והוא סיב הך דרב יוסף פליג אדרב אסי:

"לא פחות ולא יותר."

תנא:

"לא פחות - מפני שמרבה, ולא יותר - מפני שממעט."

אמר רבי אסי:

אין מודדין אלא בחבל של אפסקימא.

מאי "אפסקימא"?

אמר רבי אבא:

נרגילא.

מאי "נרגילא"?

אמר רבי יעקב:

דיקלא דחד נברא.

איכא דאמרי:

מאי "אפסקימא"?

רבי אבא אמר:

נרגילא.

רבי יעקב אמר:

דיקלא דחד נברא.

תנא:

"אמר רבי יהושע בן חנניא:

אין לה שיפה למדידה יותר משלשלאות של ברזל,

אבל מה נעשה שהרי אמרה תורה: "ובידו חבל מדה"¹³⁶ (זכריה ב, ה)."

והכתיב: **"וביד האיש קנה המדה"**¹³⁷ (יחזקאל מ, ה)!

ההוא, לתרעי.

תני רב יוסף:

"שלשה חבלים הם:

של מגג,

של נצר,

ושל פשתן."

"של מגג" - לפרה,

דתנן:

¹³⁶ ואשא עיני וארא והנה איש ובידו חבל מדה

¹³⁷ והנה חומה מחוץ לבית סביב סביב וביד האיש קנה המדה ששי אמות באמה וטפת וימד את רחב הבנין קנה אחד וקומה קנה אחד

רפ"י

"כפתוהו בחבל המגג, ונתנוהו על גב מערכתה" (פרה ג, ט).

"של נצרים" - לסוטה.

ד"תנן:

"ואחר כך מביא חבל המצרי וקושרו למעלה מדדיה" (סוטה ז:).

"של פשתן" - למדידה.

26. נח, א-ב

רש"י

הולך למקום כו'. כדפירשתי לעיל:

ואם היה גיא מעוקם. שהיה מדרונו משופע ונוח להילוך מקדר ועולה כדפירשתי תחתון כנגד לבו כו' כך שמעתי וקשה לי בה לקמן ובתוספתא [פ"ד] ה"ג ואם היה גיא מעוקם ואינו יכול להבליעו מקדר וכו' וה"ק אם היה גיא מתעקם והולך וסובב את העיר וכשהוא מודד תחום מערב אינו יכול להבליעו בחבל של נ"י אמה ברוח מערבית עד שהוא מתעקם לצפון הוא מתחיל להשוות אותה הבלעה אינה מועלת למידת תחום מערב ומקדר ועולה:

בדניחא תשמישתיה. נח להילוך קצת כגון מתלקט עשרה מתוך ארבעה התם קתני מבליעו אם יכול ואם לאו. מקדר:

הכא. בכותל זקוף יותר מדאי דכיון דלא חזו להילוך אין גובה שיפועו עולה למידת התחום: **לא שנו.** דמקדר אלא דניחא תשמישתיה שמעוקם כל כך שאין חוט המשקולת יורד כנגדו שכשמניח חוט משקולת הבנאים אצל שפתו והיא יורדת לעומקו מנקפת בשיפועו ומעכבת המדרון מלירד כנגדו אלא מרחיקו מלמטה. כנגדו משמע מכיון ולקמן [ע"ב] מפרש דעד ד' אמות קרי ליה יורד כנגדו שירחיק השיפוע את המשקולת לקרקעיתו ד"א מכנגד שפתו העליונה:

אבל אם היה חוט המשקולת יורד כנגדו. שפתו זקופה מאד שאין מתרחקת שפת תחתיתו מכנגד שפת גובהו ד"א אין מידת מדרונו ממעט מידת התחום ע"י קידור אלא נכנס לתוכו ומודד קרקעיתו מדידה יפה כקרקע חלקה ויוצא לשפתו ומשלים מדתו והולך:

אבל אם היה חוט המשקולת יורד כנגדו. שפתו זקופה מאד שאין מתרחקת שפת תחתיתו מכנגד שפת גובהו ד"א אין מידת מדרונו ממעט מידת התחום ע"י קידור אלא נכנס לתוכו ומודד קרקעיתו מדידה יפה כקרקע חלקה ויוצא לשפתו ומשלים מדתו והולך:

"היה מודד, והגיע [לגיא או לגדר - מבליעו, וחוזר למדתו]."

מדתני: "חוזר למדתו",

מכלל: דאם אינו יכול להבליעו - הולך למקום שיכול להבליעו, ומבליעו, וצופה כנגד מידתו וחוזר.

תנינא להא דתנו רבנן:

"היה מודד והגיע המידה לגיא,

אם יכול להבליעו בחבל של חמשים אמה - מבליעו,

ואם לאו - הולך למקום שיכול להבליעו, ומבליעו, וצופה וחוזר למידתו.

אם היה גיא מעוקם - מקדיר ועולה, מקדיר ויורד.

הגיע לכותל - אין אומרים יקוב הכותל, אלא אומרו והולך לו".

והא אנו תנו:

"מבליעו, וחוזר למידתו"!

התם - ניחא תשמישתא,

הכא - לא ניחא תשמישתא.

אמר רב יהודה אמר שמואל:

לא שנו אלא: שאין חוט המשקולת יורד כנגדו,

אבל חוט המשקולת יורד כנגדו - מודדו מדידה יפה. נח, ב

רש"י

כמה עומקו של גיא. דנימא
מבליעו כשהוא רחב נ':
אלפים. אבל יותר מכאן אפי'
יכול להבליעו אינו מבליעו אלא
מקדר:

התם כשאין חוט המשקולת
יורד כנגדו. פלוגתא דת"י
ואחרים הלכך כיון דחזי להילוך
קצת אזלינן ביה לחומרא:
עד כמה. יתרחק המשקולת
מכנגדו דקרי ליה אין יורד
ונחמיר ביה:

27. נח, ב

[היה מודד והגיע לגיא או לגדר, מבליעו, וחוזר למדתו].
וכמה עומקו של גיא?

אמר רב יוסף:
אלפים.

איתיביה אביי:
"עמוק מאה ורוחב חמשים - מבליעו,
ואם לאו - אין מבליעו!"

הוא דאמר כאחרים,
דתניא:

"אחרים אומרים:
אפילו עמוק אלפים ורוחב חמשים - מבליעו".

איכא דאמרי:

אמר רב יוסף:
אפילו יתר מאלפים.

כמאן?
דלא כתנא קמא,
ולא כאחרים!

התם - שאין חוט המשקולת יורד כנגדו,
הכא - בחוט המשקולת יורד כנגדו.

וכי אין חוט המשקולת יורד כנגדו - עד כמה?

אמר אבימי:
ארבע.

וכן תני רמי בר יחזקאל:
"ארבע".

רש"י

.28. נח, ב

"הגיע להר - מבליעו, וחוזר למדתו".

אמר רבא:

לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה מתוך ארבע, אבל בהר המתלקט עשרה מתוך חמש - מודדו מדידה יפה.

רב הונא בריה דרב נתן מתני לקולא:

אמר רבא:

לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה מתוך חמש, אבל בהר המתלקט עשרה מתוך ארבע - אומדו והולך לו.

במתלקט י' מתוך ד'. הבא ללקוט כמה הוא מגביה והולך מוצא י' טפחים גובה קודם שיגיע להילוך ד"א אבל מתוך חמש כקרקע חלקה דמי ומודדו מדידה יפה ואין כאן לא הבלעה ולא קידור:
מתני לקולא. בהר משופע הוא דבעינן הבלעה או קידור אבל בזקוף אומד בעלמא:

רש"י

שלא יצא חוץ לתחום. הא
פרשינן לעיל:

29. נח, ב

"וּבְלִבְדָּ שְׁלֹא יֵצֵא חוּץ לְתַחוּם".

מאי טעמא?

אמר רב כהנא:

גזירה שמא יאמרו: מדת תחומין באה לקאן.

רש"י

.30. נח, ב

בערי מקלט. בתחום ערי מקלט לקלוט דתנן (מכות דף יא:): כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולטת:
בעגלה ערופה. כשמודדין לידע איזו היא קרובה אל החלל:
מפני שמדידתן מן התורה. הלכך לא משערינן בהו מידי אלא מודדין הרים וגאיות כקרקע חלקה:

"אם אינו יכול להבליעו,
 [בזו אמר רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר:
 שמתתי שמקדרין בהרים].

תנו רבנן:
 "פיצד מקדרין?
 תחתון בנגד לבו,
 עליון בנגד מרגלותיו".

אמר אביי:
 נקיטינן: אין מקדרין אלא בחבל של ארבע אמות.

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבונה:
¹³⁸ אין מקדרין לא בעגלה ערופה,
 ולא בערי מקלט.
 מפני שהן של תורה.

¹³⁸ הגהות הב"ח. גירסת וילנא: (נקיטינן:)

רש"י

31. נח, ב - נט, א

משנה

אין מודדין אלא מן המומחה.

ריבה למקום אחד, ומיעט למקום אחר - שומעין למקום שריבה.

ריבה לאחד ומיעט לאחד - שומעין למרובה.

ואפילו עבד, אפילו שפחה - נאמנין לומר: עד כאן תחום שבת,

שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר, אלא להקל.

נט, א גמרא

למקום שריבה - אין, למקום שמיעט - לא!?

אימא: אף למקום שריבה.

מתני'

ה"ג אין מודדין אלא מומחה.

בקי במדידה:

ריבה במקום אחד ומיעט

במקום אחר. שנמצאו סימני

תחום קרן זה ארוכין ובולטין

מכנגד סימני תחום קרן

שכנגדו:

שומעין למקום שריבה. (ומה)

ומוציאין מידה הקצרה כנגדה

מפני שלא מתח מתחילה החבל

כל צרכו ונתקצר וצריך למותחו

בכל כחו והכי תניא בתוספתא

[פ"ד]:

ריבה לא' ומיעט לאחד. מפרש

בגמ' [נט.]:

שלא אמרו חכמים כו'. כשגזרו

שלא לצאת חוץ לתחום לא

אמרו להחמיר בתחומין אלא

להקל בתחומין:

גמ'

למקום שמיעט לא. בתמיה

והלא יש בכלל מאתים מנה:

32. נט, א

"ריבה למקום אחד, ומיעט למקום אחר - שומעין למקום שריבה."
 ריבה לאחד ומיעט לאחד [- שומעין למרוצה]."

הא תו למה לי?
 היינו הדי!

הכי קאמר:
 ריבה אחד, ומיעט אחד - שומעין לזה שריבה.

אמר אביי:
 ובלבד שלא ירבה יותר ממדת העיר באלקסונא.

כ"י

היינו הך. דהיינו אחד היינו
 למקום א':
 ה"ק ריבה א' ומיעט א'.
 שמדדום שני בני אדם זה מיעט
 וזה ריבה:

שלא ירבה יותר ממדת העיר
 באלכסונא. דאפי' ריבה שיעור
 גדול דליכא למיתלי במתיחת
 החבל תלינן ביה בטעות
 האלכסון דאמרינן זה היה בקי
 במדידה והניח טבלא של
 תחומין כנגד הקרן באלכסון
 כדאמרן (דף נו:). וזה מדד
 אלפים מאמצע הקרן והפסיד
 את הזויות כל אלכסון של
 אלפים אבל אם ריבה יותר מכך
 אין לנו במה לתלות ולבי מגמגם
 בלשון:

רס"י

לא להקל על דברי תורה. כל מה שגזרו חכמים בתחומין להחמיר על דברי תורה באו דמדאורייתא לא מתסרי מידי ואינהו גזור הלכך אזלינן בהו לקולא דהא תחומין עצמן מדרבנן:

.33. נט, א

"שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר, אלא להקל."

והתניא:

"לא אמרו חכמים את הדבר להקל, אלא להחמיר!"

אמר רבינא:

לא להקל על דברי תורה,
אלא להחמיר על דברי תורה, ותחומין דרבנן.

34. נט, א-ב

רפ"י

מתני'

עיר של יחיד. שלא היו נכנסין בה תמיד סי' רבוא של בני אדם ולא חשיבא רה"ר דלא דמיא לדגלי מדבר :

ונעשית של רבים. שנתוספו בה דירין או נקבעו בה שווקים :

מערבין את כולה. כבתחלה ואין מבואותיה צריכין תיקון שהרי היא כחצר אחת וכגון שאין בה רה"ר גמורה של ט"ז אמה ואם יש בה מפרש בגמרא תקנתא לרה"ר שבתוכה :

ושל רבים שנעשית של יחיד. רבותא אשמועי' דאעי' דנעשית של יחיד אין מערבין את כולה הואיל ותחלתה של רבים דדילמא הדרא ומתעבדא של רבים ואתו לערובה כולה ואסור לערב עיר של רבים בלא שיור ואעי' דאין בה רה"ר גמורה שלא תשתכח תורת רה"ר וההוא שיור הוי היכרא דטעמא משום עירוב הוא :

א"כ עשה חוצה לה. שיור שלא עירבו עם שאר העיר אלא לבדן :

כעיר חדשה. כך שמה :

גמ'

מ"ט. תלו טעמא בה דלא משכחת עיר של יחיד ונעשית של רבים אחריתי :

משום דשכיחי רבים גבי הרמנא. אצל המושל דהיינו ריש גלותא ליטול רשות לדון ולהתיר בכורות ולסמוך : מדכרי אהדדי. דלא אתו למישרי של רבים והרי היא של רבים :

בצפרא דשבתא שכיחי אהדדי. לשמוע דרשה :

אלא א"ר נחמן. כל עיר של יחיד ונעשית של רבים שריא :

כגון דיסקרתא דנתזואי. כך של אותו האיש :

ורה"ר עוברת בתוכה. של ט"ז אמה רחב :

לחי מכאן ולחי מכאן. לראשי רה"ר ובעירות שאין להם חומה עסקינן שראשי רה"ר מפולשין ובשל רבים והרי היא של רבים לא שרו רבנן להא תקנתא דכל מבואותיה המפולשין הוו כרה"ר ובעו תקנתא מדרבנן דמיחלפי ברה"ר אבל בעיר של יחיד מוכחא מילתיה :

ואין מערבין אותה לחצאין. דכיון דמעיקרא חדא היא אסרי הני אהני והויא כמבוי ששכח אחד מן החצירות ולא נשתתפה בו דאסרה אכולהו :

או מבוי מבוי. ולקמן פריך השתא נמי ליסרו אהדדי :

ואין לה אלא פתח א'. ולא מפולשת היא ולא דמי לדגלי מדבר :

משנה

עיר של יחיד ונעשית של רבים - מערבין את כולה. ושל רבים ונעשית של יחיד - אין מערבין את כולה, אלא אם כן עשה חוצה לה. כעיר חדשה שביהודה, שיש בה חמשים דירין,

דברי רבי יהודה.

רבי שמעון אומר:

שלש חצירות של שני בתים.

גמרא

היכי דמי "עיר של יחיד ונעשית של רבים"?

אמר רב יהודה:

כגון דיסקרתא דריש גלותא.

אמר ליה רב נחמן:

מאי טעמא?

אילימא משום דשכיחי גבי הרמנא, מדכרי אהדדי - כולהו ישראל נמי בצפרא דשבתא שכיחי גבי הדדי!

אלא אמר רב נחמן:

כגון דיסקרתא דנתזואי.

תנו רבנן:

"עיר של יחיד ונעשית של רבים, ורשות הרבים עוברת בתוכה - כיצד מערבין אותה?

עושה לחי מכאן ולחי מכאן,

או קורה מכאן וקורה מכאן,

ונושא ונותן באמצע.

ואין מערבין אותה לחצאין,

אלא או כולה,

או מבוי מבוי בפני עצמו.

היתה של רבים, והרי היא של רבים, ואין לה אלא פתח אחד - מערבין את כולה".

נט, ב

מאן תנא דמיערבא רשות הרבים?

אמר רב הונא בריה דרב יהושע:

רבי יהודה היא,

דתניא:

"יתר על כן אמר רבי יהודה:

מי שיש לו שני בתים ב/שני צידי רשות הרבים -

עושה לחי מכאן ולחי מכאן,

או קורה מכאן וקורה מכאן,

ונושא ונותן באמצע.

אמרו לו: אין מערבין רשות הרבים בכך".

רפ"י

35. נט, ב

אלא לאורכה. דרך עירות להיות פתחי פילושיהן לאורכם ורה"ר עוברת מפתח לפתח וחלוקה לאורכה הלכך אין בני עבר הלז רשאים לערב לבדן ובני עבר הלז לבדן משום דהני והני דרסי בהך רה"ר ויוצאין ונכנסין דרך פתחים לכאן ולכאן ורה"ר זו מחברתם שכולם מעורבין בה ואסרי אהדדי:

אבל לרחבה. בני שני העברים לראש האחד לבד ובני שני העברים לראש השני לבד מערבין שהרי יכולין להסתלק אלו מאלו ולא יהא דרך לאלו על אלו ובוררין להן אלו פתח שאצלן ואלו פתח שאצלן:

פלוגתא דרבנן ור"ע בפרק הדר (לקמן דף עה.):

רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה. כגון ב' חצירות זו לפנים מזו והחיצונה פתוחה לרה"ר והפנימית אין לה פתח לרה"ר אלא יוצאת דרך חיצונה ולא מיבעיא היכא דעירבו דיורין שבחיצונה לבדן ובני פנימית לא עירבו ביניהן לבדן להיות מותרין בתשמיש חצר לעצמו דהויא רגל אסורה במקומה דאסרה דריסת הרגל דידהו אחיצונה אפי' לרבנן דכיון דבבבצר דגופייהו אסרי ליכא למכפינהו למיחד דשא דידהו וימחלו על דריסת הרגל שיש להן על החיצונה אלא אפי' עירבו זו לעצמה וזו לעצמה דהויא פנימית מותרת במקומה פליג ר"ע ואומר דריסת הרגל דידה אסרה אחיצונה ופנימית מותרת וחיצונה אסורה והכי נמי ניתסרו אהדדי:

דפנימית אחדא דשא ומשתמשא. דכיון דמותרת במקומה כגון זו כופין על מדת סדום שלא יהא לה היום דריסת הרגל על החיצונה אלא תסגור דלת שביניהן ותשמש במקומה: **אבל הכא.** הרי רשות הרבים של אלו ושל אלו אחד הוא שאין בו חילוק באמצע אורכו ולא רמוז של מחיצה לומר תיחוד דשא ותשמש את כולה במקומה והיכי מצית לסלק הני מהני:

אמר מר:

"ואין מערבין אותה לחצאין".

אמר רב פפא:

לא אמרו אלא לארקה,

אבל לרחבה - מערבין.

כמאן?

דלא כרבי עקיבא.

דאי כרבי עקיבא,

הא אמר: "רגל המותרת במקומה - אוסרת אפילו שלא במקומה!"

אפילו תימא: רבי עקיבא,

עד כאן לא קאמר רבי עקיבא התם אלא בשתי חצירות זו לפנים מזו,

דפנימית לית לה פיתחא אחרינא,

אבל הכא - הני נפקי בהאי פיתחא, והני נפקי בהאי פיתחא.

איכא דאמרי:

אמר רב פפא:

לא תימא: לארקה - הוא דלא מערבין,

אבל לרחבה - מערבין,

אלא אפילו לרחבה - נמי לא מערבין.

כמאן?

כרבי עקיבא?

אפילו תימא: רבנן,

עד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא בשתי חצירות זו לפנים מזו,

דפנימית אחדא לרשא ומשתמשא,

אבל הכא - מי מצו מסלקי רשות הרבים מהכא!?

36. נט, ב

רש"י

מבוי נמי אסרי אהדדי. דכיון
 דמעיקרא של יחיד הוה והיו
 מערבין את כולה והורגלו להיות
 אחד אסרי אהדדי ואפי' איכא
 לחי או קורה למבוי לא מהני:
 דעבוד זקה. פתח נמוך בראש
 כל מבוי דגלו אדעתייהו
 לאסתלוקי כל חד מחבריה:
 לפתחו. לפתח חצירו:
 אינו אוסר על המבוי. אם לא
 נשתתף עמהן דגלי אדעתייה
 דאסתלק:

אמר מר:

"או בולה, או מבוי מבוי בפני עצמו".

מאי שנא דלחצאין דלא? דאסרי אהדדי!
 מבוי מבוי - נמי אסרי אהדדי!

הכא במאי עסקינן:

כגון דעבוד דקה.

וכי הא דאמר רב אידי בר אבין אמר רב חסדא:

אחד מבני מבוי שעשה דקה לפתחו - אינו אוסר על בני מבוי.

רס"י

ולא שבק לה שיוור. ועיר של רבים והרי היא של רבים הוה מדקאמר ליה עיר של יחיד ונעשית של רבים אלמא ההיא שעתא דרבים הוה ואמרו ליה אינהו מעיקרא נמי דרבים הוה אלא אשפה הוה לה שסותם אחד [סגי לה] מפתחיה ולא היה לה אלא פתח אחד ואמר לעיל דאפי' של רבים בהכי הוה סגי ליה:

.37. נט, ב

"היתה של רבים והרי היא של רבים ואין לה אלא פתח אחד - מערבין את כולה".

רבי זירא ערבה למתא דבי רבי חייא, ולא שבק לה שיוור.

אמר ליה אביי:

מאי טעמא עבד מר הכי?

אמר ליה:

סבי דידה אמרי לי: רב חייא בר אסי מערב כולה,

ואמינא:

שמע מינה: עיר של יחיד ונעשית של רבים היא.

אמר ליה:

לדידי אמרו לי הנהו סבי:

ההיא אשפה הוה לה מחד גיסא,

והשתא דאיפגיא לה אשפה, הוה לה כשני פתחים ואסיר!

אמר ליה:

לאו אדעתאי.

38. נט, ב

רש"י

סולם. שעולין ויורדין בו חוץ לחומתה:
תורת מחיצה עליו. כלומר אינו מבטל את הסתימה להיות כפתח:
בסולם שבין ב' חצירות. ואין ביניהן פתח וזה הסולם רחב ד' ביניהן הרי הוא כשתי חצירות ופתח ביניהן דאמרינן בפי' חלון (לקמן דף עו.) רצו מערבין אחד עירוב אחד לשתיהן וישתמשו זו בזו דרך גובה הכותל. ודרך נקבים וסדקין דאי לא הוי פתח אין מערבין אחד ולא מצו לאשתמושי דרך חורין וסדקין:
רצו שנים מערבין. שני עירובין אלו לעצמן בני בתים של חצר שלא יאסרו זה על זה להוציא מבתיהן שהן רשות המיוחדת לכל אחד לתוך החצר שהוא רשות כולן ואלו לעצמן ולא ישתמשו זו בזו:
ומי אמר ר"נ הכי. דתורת מחיצה עליו לקולא:
מרפסת. אלדווייך {אלידווייך: מעבר, טיילת, מרפסת} בלע"ז דירי עליות סמוכות זו לזו ופתוחות לחצר ועושין מרפסת על פני אורך עליות ופותחין לה פתחי כולן ועולין ויורדין דרך סולם של מרפסת לחצר ודריסת רגליהן ויצאתן לרשות הרבים דרך החצר הויא לפיכך אם אינן מערבין עם הדירין התחתונים אוסרין אלו על אלו להוציא כלי הבתים לחצר:
ולא עירבו. בני מרפסת עם בני חצר אלא אלו לבדן ואלו לבדן:
אם יש לפניהם. לפני המרפסת לרגלי הכבש בתחלת עלייתה:
דקה. פתח קטן גובה ארבעה אין אוסרין בני מרפסת על בני החצר דהא איסתלק להו:
ואם לאו אוסרת. אלמא תורת פתח עליו ואפילו לחומרא:
בדלא גבוה י'. דליכא למימר תורת מחיצה עליה:
כי עביד דקה לפניו מאי הוי. הרי כל המרפסת סביבותיה נמוכה ופתוחה לחצר והרי הן כשתי חצירות שאין כותל ביניהן:
מגופפת. מוקפת מחיצה סביב אלא שנשאר לפנים י' אמות כדין פתח בלא היקף דאי עבוד התם דקה סלוק נפשיהו ואי לא ע"כ לחומרא נמי פתח הוא הואיל דלא גבוה י':
שרצפו. זקף סולם אצל סולם:
תורת מחיצה עליו. ואין מבטלין המחיצה למהוי כנפרץ הכותל יותר מעשר דאמר לקמן מערבין אחד ואין מערבין שנים אלא רצו אחד מערבין ולקולא והוי כפתח רצו שניהם מערבין דלחומרא לא אמרינן דליבטליה למחיצה דכל בעירובין להקל:
ומי אמר שמואל. דלא מבטלא סולם למחיצה לחומרא:
ואי לאו אוסרת. אלמא אע"ג דגבוה מרפסת י' אתי סולם ומבטיל ליה:
בדלא גבוה כו'. דבלא סולם נמי בטלה:

בעי מיניה רב אמר בר אבא הרפנאה מרבה:
 סולם מקאן, ופתח מקאן - מהו?

אמר ליה:

הכי אמר רב:

סולם - תורת פתח עליו.

אמר להו רב נחמן:

לא תציתו ליה!

הכי אמר רב אבא אמר רב:

סולם - תורת פתח עליו, ותורת מחיצה עליו.

"תורת מחיצה עליו" - כדאמרן.

"תורת פתח עליו" - בסולם שבין שתי חצירות,

רצו - אחד מערב,

רצו - שנים מערבין.

ומי אמר רב נחמן הכי?!

והאמר רב נחמן אמר שמואל:

אנשי חצר ואנשי מרפסת שישכחו וְלֹא עִרְבוּ,

אם יש לפניהם דקה ארבעה - אינה אוסרת,

ואם לאו - אוסרת!

ס, א

הכא במאי עסקינן:

בדלא גבוה מרפסת עשרה.

ואי "לא גבוה מרפסת עשרה" - כי קא עביד דקה, מאי הוי?

במגופפת עד עשר אמות, דכיון דעביד דקה, איסתלוקי איסתלוק ליה מהקא.

אמר רב יהודה אמר שמואל:

כותל שרצפה בסולמות, אפילו ביתר מעשר - תורת מחיצה עליו.

רמי ליה רב ברונא לרב יהודה במעצרתא דבי רב חנינא:

מי אמר שמואל: תורת מחיצה עליו?!

והאמר רב נחמן אמר שמואל:

אנשי מרפסת ואנשי חצר שישכחו וְלֹא עִרְבוּ,

אם יש לפניה דקה ארבעה - אינה אוסרת,

ואם לאו - אוסרת!

הכא במאי עסקינן:

דלא גבוה מרפסת עשרה.

ואי "לא גבוה מרפסת עשרה" - כי עביד דקה, מאי הוי?

במגופפת עד עשר אמות, דכיון דעביד דקה, איסתלוקי איסתלק מהקא.

רש"י

.39 א, ס

דליערב מאתין. ועיר של רבים ונעשית של יחיד הויא ובעיא שיעור:

דפתיחי לנהרא. פתחיהן אחורי העיר לנהר ולא היה להם פתח פתוח לעיר:

דאי בעו לערובי. הנך דמשיירי מצו מערבי:

אייעביד להו כווי. חלונות שיש בהן ד' על ד' לצד העיר דאי בעו הוו מצו מערבי ואעבדינהו שיעור למתא דלא ליערבוה בהדיהו:

ערסייתא ערסייתא. שכונות שכונות ולא היו מערבין כל העיר כאחת:

פירא דבי תורי. גומא גדולה שמצניעים שם גרעיני תמרים למאכל בהמה והיו אותן גומות מבדילות בין השכונות מתחת ובכל שכונה היו מבואות הרבה ומערבין יחד ולא היו מתקנין לה לחיים משום דעיר של רבים ונעשית של יחיד הויא וכל חד וחד הוי שיעור לחבריה דאי לא הוי שיעור היכי מצו לערבי מבואות הרבה שבכל שכונה יחד בכל עיר של רבים ונעשית של יחיד כל חד וחד באנפי נפשיה בעו עירובי ובעי לחי וקורה ככל עיירות של רבים:

ואף על גב דאי בעו לעירובי לא מצוי מערבי. משום פירא דמפסיק ואין יכולין להלך משכונה לשכונה והוי חריץ שבין שתי חצירות דאמרינן לקמן (דף עח:) מערבין שנים ואין מערבין אחד:

דרך גגות. שהיו להם דיוטאות עוברות מגגי שכונה זו לגגי שכונה זו:

דההוא בי תבנא כו. ואמרינן לקמן הלכה כר"ש דלא בעי נ' דירין לשיור:

הנהו בני קקונאי דאתי לקמיה דרב יוסף, אמרו ליה: הב לן גברא דליערב לן מאתין.

אמר ליה לאביי:

זיל ערב להו, וחזי דלא מצווחת עלה בבי מדרשא.

אזל, חזא להנהו בתי דפתיחי לנהרא.

אמר: הני להוי שיעור למתא.

הדר אמר: "אין מערבין את בוליה" תנו,

מפלל דאי בעי לעירובי - מצי מערבי.

אלא אייעביד להו כווי, דאי בעו לעירובי דרך חלונות - מצו מערבי.

הדר אמר: לא בעי, דהא רבה בר אבוה מערב לה לכולה מחוזה,

ערסייתא ערסייתא, משום פירא דבי תורי,

דכל חד וחד הוי שיעור לחבריה.

ואף על גב דאי בעו לעירובי בהדי הדדי - לא מצו מערבי.

הדר אמר: לא דמי,

התם - אי בעי, לערובי דרך גגות,

והני - לא מערבי,

הילכך נעבדן כווי.

הדר אמר: כווי - נמי לא בעי,

דההוא בי תבנא דהוה ליה למר בר פופידתא מפומבדיתא, ושזיה שיעור לפומבדיתא.

אמר: היינו דאמר לי מר: "חזי דלא מצווחת עלה בבי מדרשא".

רש"י

ובה שיערו חכמים. שיורי
 עיירות והיא עצמה היתה שיור
 לעיר גדולה הסמוכה לה:
חדשה מהו. לעירובי באנפה
 נפשה כולה בלא שיור:
כעין חדשה. עיר ק נה אחרת של
 נ דיורין ואינה סמוכה לגדולה:

40. ס, א

[של רבים ונעשית של יחיד - אין מערבין את כולה,]
 אלא אם כן עשה חוצה לה בעיר חדשה [שביתהוּדה, שיש בה חמשים דיורין,
 דברי רבי יהודה].

תנא:

אמר רבי יהודה:

עיר אחת היתה ביהודה וחדשה שמה,
 והיו בה חמשים דיורים אנשים ונשים וטף,
 ובה היו משערים חכמים,
 והיא היתה שיור.

איבעיא להו:

חדשה - מהו?

חדשה?! כי היכי דאיהי הוּיא שיור לגדולה, גדולה נמי הוּיא שיור לקטנה!

אלא: כעין חדשה - מהו?

רב הונא ורב יהודה;

חד אמר: בעיא שיור,

וחד אמר: לא בעיא שיור.

רס"י

חצר אחת ס"ד. חצר בלא בית
 מי הוי דירה:
 בית אחד בחצר אחת. חצר ובית
 לתוכה סגי להיות שזור:

.41 ס, א

**"רבי שמעון אומר:
 שלש חצירות של שני בתים".**

אמר רב חמא בר גוריא אמר רב:
 הלכה כרבי שמעון.

רבי יצחק אומר:
 אפילו בית אחד וחצר אחת.

"חצר אחת" סלקא דעתך?!

אלא אימא: בית אחד בחצר אחת.

אמר ליה אבוי לרב יוסף:
 הא דרבי יצחק - גמרא או סברא?

אמר ליה:
 מאי נפקא לן מינה?

אמר ליה:
 גמרא גמור, זמורתא תהא?!

42. ס, א-ב

רש"י

מתני'
מי שהיה במזרח. בשדה וקדש עליו שם היום:
ואמר לבנו. לערב מבעוד יום למערב:
ולעירובו יותר מכאן. שנתן לו העירוב מביתו והלאה:
מותר לביתו. לדין ביתו כלומר למנות שביתתו מביתו כאילו לא עירב:
ואסור לעירובו. לדין עירובו למנות שביתתו מעירובו דכיון דקדש עליו היום רחוק מעירובו יותר מאלפים נמצא שאינו יכול להלך ולטלו שהרי אין עירובו קונה לו אלא אלפים לכל רוח וכיון דאינו עירוב הוי ליה שביתתו בביתו שהרי בתחום ביתו הוה ואע"ג דאוקמי בשילהי מי שהוציא אוהו דאי מוקמת ליה באידך גיסא דאילן קם ליה כו' אלמא אמר שביתתי רחוק מאלפים ה"ז לא יזוז ממקומו הני מילי בבא בדרך דכיון דבמקום פלוני לא יכול לקנות דרחוק מאלפים הוה ובמקום רגליו לא הוה נחא ליה דליקני ליה אין לו שביתה כלל לפיכך לא יזוז ממקומו אבל בעומד בביתו ועירב במקום שאינו עירוב יש לו שביתה בביתו דמסתמא בביתו נחא ליה למיקני בשאין עירובו עירוב כדתנן בפרק בכל מערבין (לעיל דף לה.) גבי נתגלגל חוץ לתחום ספק מבעוד יום ספק משחשיכה ה"ז חמר גמל ולא קתני לא יזוז ממקומו שמעינן מינה דאם אינו עירוב יש לו שביתה בביתו:
אסור לביתו. לדין ביתו למנות מביתו אלפים לכל רוח:
בעיבורה של עיר. באחד מן הבתים העומדין בתוך שבעים אמה ושירים:
לא עשה ולא כלום. שהרי בלא עירוב נמי יש לו מן העיר אלפים לכל רוח וכל העיר לו כארבע אמות:
נתנו חוץ לתחום. מפרש בגמרא חוץ לעיבורה של עיר:
מה שנשכר. לרוח זה נפסד לרוח שכנגדה שהרי מנה מן העירוב אלפים לכל רוח ואם נתנו בסוף אלף למזרח נמצא שכלות אלפים של מזרח בסוף ג' אלפים לעיר ונשתכר אלף ואלפים של מערב כלות בסוף אלף של מערב העיר והפסיד האלף וקמ"ל דאין העיר עולה לו מן החשבון האלפים של מערב אלא כולה כד"א:

גמ'

למזרח ביתו. ואמר לבנו לערב לו במערב ביתו נמצא שביתו עומד בינו לבין עירובו והיכי תני ממנו ולעירובו אלפים ולביתו יותר מכאן הא ודאי עירובו מרחיק טפי:
דמטי לביתיה. שהיה יכול לילך לביתו בלא עירוב אבל לעירוביה לא הוה מטי:
באלכסונו. בינו לבין עירובו משוך עירובו למערב יותר מביתו ואעפ"כ כן פעמים שהאלכסון רב והרי ביתו רחוק ממנו יותר מעירובו:

משנה

מי שהיה במזרח, ואמר לבנו: ערב לי במערב במערב, ואמר לבנו: ערב לי במזרח. אם יש הימנו ולביתו אלפים אמה, ולעירובו יותר מכאן - מותר לביתו, ואסור לעירובו. לעירובו אלפים אמה, ולביתו יתר מכאן - אסור לביתו, ומותר לעירובו. הנותן את עירובו בעיבורה של עיר - לא עשה ולא כלום. נתנו חוץ לתחום אפילו אמה אחת - אמה שנשכר הוא מפסיד.

סב

גמרא

קא סלקא דעתך: **"למזרח"** - למזרח ביתו, **"למערב"** - למערב ביתו.
 בשלמא **"הימנו ולביתו אלפים אמה ולעירובו יותר מכאן"** - משפחת לה דמטי לביתיה ולא מטי לעירובו, אלא **"הימנו ולעירובו אלפים אמה ולביתו יותר מכאן"** - היכי משפחת לה?

אמר רבי יצחק:

מי סברת: **"למזרח"** - למזרח ביתו, **"למערב"** - למערב ביתו?!

לא,

"למזרח" - למזרח בנו,

"למערב" - למערב בנו.

רבא בר רב שילא אמר:

אפילו תימא: **"למזרח"** - למזרח ביתו,

"למערב" - למערב ביתו,

כגון דקאי ביתיה באלכסונו.

רש"י

חוץ לתחום ס"ד. הא לא הוי
עירוב:

43. ט, ב

"הנותן עירובו בתוך עיבורה [שָׁל עִיר - לֹא עָשָׂה וְלֹא בָלוּם]".

חוץ לתחום סלקא דעתך?!

אלא אימא: חוץ לעיבורה.

44. ס, ב - סא, א

רָט"י

משתכר אותה אמה. לרוח העירוב והפסיד מדת כל העיר לרוח שכנגדה שכשימדוד אלפים מעירובו לצד העיר תעלה לו מדת העיר מן החשבון : **שכלתה מדתו בחצי העיר.** אם היתה עיר גדולה או שהרחיק עירובו מן העיר עד שאין כל העיר נבלעת במדת אלפים של עירוב תעלה לו העיר מן החשבון ומפסידה ואם היתה כל העיר נבלעת באלפים של עירובו היא לה כולה כארבע אמות :

היה מודד ובא. שבת חוץ לעיר ולא היה יודע שיש עיר סמוך לו ותנן בפרק מי שהוציאורו (לעיל דף מה.) הואיל ולא היתה כוונתו לכך לא יכנס לעיר אלא עד אלפים ממקום שבינתו והתחיל למנות אלפים פסיעות בינוניות וכלתה מדתו כו' והוא הדין נמי לנותן עירובו חוץ לעיר וקנה שביתה :

א"ר אידי אין אלו אלא דברי נביאות. כמתבאר מפני הגבורה שאינו נותן טעם לדבריו אמרו רבי יהושע בן לוי לדברים הללו ואי לאו דגמיר להו מרביה לא הוה אמר כי האי מילתא בלא טעמא :

אמר רבא. ומאי נביאותיה תרוייהו תננהי במתני' דאנשי עיר גדולה שהיתה להן עיר קטנה בתוך אלפים ויוצאין מעירן והולכין לילך דרך הקטנה מהלכין את כל העיר הקטנה הסמוכה להן ועל כרחך ה"ק מהלכין את כולה כד' אמות ומשלימין מדתן חוצה לה דאי ס"ד מדת העיר סליק להו מאי אתא לאשמועינן פשיטא דעד אלפים יכול להלך :

ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את הגדולה. כולה כד' אמות לפי שהעיר עולה להו במדת התחומין :

ורבי אידי. דאמר דברי נבואה הן אנשי אנשי דקתני במתניתין בתרוייהו תני מהלכין ומוקי לה בנותן עירובו בעיר כדמפרש במתניתין כיצד מי שהיה בעיר גדולה ונתן עירובו בעיר קטנה הסמוכה לה בתוך אלפים מהלך את כולה שעירוב קונה לו כל העיר כד"א כאילו שבת הוא שם ורבא תני אין אנשי כדאמר לקמן מאן דתני אין אנשי לא משתבש :

אבל מודד. מחוץ לעיר ובא לעיר לא תנן מידי חלוק בין כלתה בחציה לכלתה בסופה :

ולמודד. ממקום שבינתו או ממקום עירובו שאמרו ליתן לו אלפים אפילו סוף מדת אלפים כלה במערה לא יכנס מאלפים והלאה אלמא כלתה מדתו בחצי העיר תנן דעולה לו מדת העיר ומאי נביאותיה :

סוף העיר איצטריכא ליה. לרבי יהושע בן לוי לאשמועינן דהיכא דכלתה מדתו בסוף העיר היא כל העיר כד' אמות דלא תנן לה :

מוקי לה בנותן. כדקתני במתני' בהדיא : **ומאן דתני אין אנשי עיר קטנה כו' לא משתבש מוקי לה במודד.** אנשי עיר גדולה שיוצאין מעירן לעיר קטנה הנבלעת כולה בתוך אלפים שלהן כגון שרחוקה מעירן אלף והיא עצמה אלף מהלכין את כולה כד' אמות ומשלימין אלף חוצה לה ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה הרחוקה מעירן אלף והיא עצמה אלפים הואיל ואין כולה נבלעת באלפים שלהן עולה להן במדת התחום ואין נכנסין לה אלא באלף ומתניתין דמפרשא ואזלא בנותן עירובו. חסורי מיחסרא כו' :

"מה שנשכר הוא מפסיד".

"מה שנשכר" - ותו לא!?

והתניא:

"הנותן את עירובו בתוך עיבורה של עיר - לא עשה ולא כלום. נתנו חוץ לעיבורה של עיר, אפילו אמה אחת - משתכר אותה אמה, ומפסיד את כל העיר כולה, מפני שמדת העיר עולה לו במדת התחום!"

לא קשיא:

כאן - שכלתה מדתו בחצי העיר,

כאן - שכלתה מדתו בסוף העיר.

וכדברי אידי, דאמר רבי אידי אמר רבי יהושע בן לוי:

היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי העיר - אין לו אלא חצי העיר.

כלתה מדתו בסוף העיר - נעשית לו העיר כולה כארבע אמות, ומשלימין לו את השאר.

אמר רבי אידי:

אין אלו אלא דברי נביאות.

מה לי כלתה בחצי העיר, מה לי כלתה בסוף העיר!

אמר רבא:

תרוייהו תננהי:

"אנשי עיר גדולה - מהלכין את כל עיר קטנה,

ואין אנשי עיר קטנה - מהלכין את כל עיר גדולה" (סא).

מאי טעמא?

לאו משום דהני - כלתה מדתן בחצי העיר,

והני - כלתה מדתן בסוף העיר!

ורבי אידי - "אנשי אנשי" תני.

ומוקים לה בנותן, אבל מודד לא תנן.

ולא!?

והתנן:

"ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אמה, שאפילו סוף מדתו כלה במערה" (סא)!

סוף העיר איצטריכא ליה, דלא תנן.

אמר רב נחמן:

מאן דתני: "אנשי" - לא משתבש,

ומאן דתני: "אין אנשי" - לא משתבש.

"מאן דתני: "אנשי" - לא משתבש" - דמוקים לה בנותן.

"ומאן דתני: "אין אנשי" - לא משתבש" - דמוקים לה במודד,

וחסורי מחסרא, והכי קתני:

"אנשי עיר גדולה - מהלכין את כל עיר קטנה,

ואין אנשי עיר קטנה - מהלכין את כל עיר גדולה.

במה דברים אמורים: במודד.

אבל מי שהיה בעיר גדולה והניח את עירובו בעיר קטנה,

היה בעיר קטנה והניח את עירובו בעיר גדולה - מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה."

45. סא, א

רפ"י

שפת הנחל. עמוק:

אם יש לפניך דקה. מחיצה ארבע אמות גובה על פני העיר כולה משפת הנחל מודד משפת הנחל שהיא כלה שם כשאר עיירות:

ואם לאו. כיון דבעיתא תשמיתיהו לא הוי ישוב קבוע והווי להו כיושבי צריפין ואין מונין לכל אחד אלא מפתח ביתו:

דקה ד"א אמרת לן. בניחותא והשתא בעינן מינד טעמא מאי שנא מכל דקי דעלמא דסגי להו בגובה ארבעה טפחים כדאמרן לעיל גבי מרפסת שלפניה דקה ד' כו':

לאו משום דעבוד דקה כו'. גדר וחמתן יושבין בהר בשיפוע גדר למעלה וחמתן למטה הואיל ושתייהן יושבות בשיפוע צריכות שתיהן דקה בשיפולן וקס"ד שהיו שתייהן מובלעות זו כולה בתוך אלפים של חברתה וקתני בני גדר יורדים לחמתן כו' לאו משום דבני גדר עבוד דקה לפיכך כל יושביה כשרוצין לילך לחמתן מתחילין למנות ולמדוד מחומתה לצד חמתן כשאר עיירות והרי חמתן כולה מובלעת בתחומן והני בני חמתן לא עבוד דקה לשיפולה לפיכך לא הווי עיר ומודדין לכל אחד מפתח ביתו ואלו שבגובהן הקרובין בתוך אלפים לגדר וכולה מובלעת בתחומין נכנסין לה לכולה אבל אם היו יושבין בשיפוליה אין עולין לה:

מטטרגי להו בני גדר לחמתן. מכין והורגין היו בני גדר לבני חמתן:

כי הו אזלי. בני גדר לחמתן נמי מטטרגי להו בני גדר לבני חמתן:

כולי האי ודאי לא כייפו להו. בני גדר דאפילו בלא מתייהו ליטטרגו להו בני חמתן:

עיר העשויה כקשת הואי. חמתן ובין ב' ראשיה יותר מד' אלפים דאמרין בריש פרקין מודדין לה מן הקשת כל אחד מפתח ביתו ויתר שלה לצד גדר הלכך יורדין בני גדר לחמתן שהרי מודדין לגדר מחומתה וכל חמתן מובלעת בתחומה ובני חמתן היושבים בקשת ומודדין לה מן הקשת כלה תחומין בראשיה של גדר ואין יכולין ליכנס לה: גדר עיר גדולה וכשעולין בני חמתן לגדר כלתה מדתן בחצי העיר וחמתן עיר קטנה וכשירדין לה בני גדר כלתה מידתן בסוף העיר והכי קאמר ר' שיהו בני גדר יורדין לחמתן להיות להן כולה כד' אמות ומשלימין להן את השאר אבל גדר עולה לבני חמתן במדת התחום:

רב כהנא מתני הכי. מפרש בהדיא מר אמר הא ומר אמר הא:

אמר רב יוסף אמר רמי בר אבא אמר רב הונא: עיר שיושבת על שפת הנחל, אם יש לפניך דקה ארבעה - מודדין לה משפת הנחל, ואם לאו - אין מודדין לה אלא מפתח ביתו.

אמר ליה אביי:

דקה ארבע אמות אמרת לן עליה. מאי שנא מכל דקי דעלמא דארבעה?

אמר ליה:

התם - לא בעיתא תשמיתיה, הכא - בעיתא תשמיתיה.

אמר רב יוסף:

מנא אמינא לה?

דתניא:

"התיר דבי שיהו בני גדר יורדין לחמתן, ואין בני חמתן עולין לגדר".

מאי טעמא?

לאו משום דהני - עבוד דקה, והני - לא עבוד דקה.

כי אתא רב דימי אמר:

מטטרגי מטטרגי להו בני גדר לבני חמתן.

ומאי "התיר"?

התקין.

ומאי שנא שבת?

דשכיחא בה שכרות.

כי אזלי להתם, נמי מטטרגי להו!

כלבא בלא מתיה, שב שנין לא נבח.

השתא נמי מטטרגי בני חמתן לבני גדר!

כולי האי לא כייפי להו.

רב ספרא אמר:

עיר העשויה כקשת הואי.

רב דימי בר חיננא אמר:

אנשי עיר גדולה ואנשי עיר קטנה הואי.

רב כהנא מתני הכי.

רב טביומי מתני הכי:

רב ספרא ורב דימי בר חיננא,

חד אמר: עיר העשויה כקשת הואי,

וחד אמר: אנשי עיר קטנה ואנשי עיר גדולה הואי.

46. סא, א-ב

רש"י

מתני'

את כל עיר קטנה. לבד מדת תחומין:
נמצא קל תוכה. משום דיוורין:
מעל גבה. שאין שם דיוורין ואילו נתנו על גבה לא היו לו אלא אלפים ממקום עירובו:
ולמודד שאמרו כו. ואע"פ שחלוקין חכמים על רבי עקיבא בנותן עירובו בעיר לומר שכל העיר לו כארבע אמות מודין הן בבא מעיר אחרת או ממקום שבינתו וכלתה מדתו של אלפים פסיעות בינוניות אפי' במערה [שיש בה] דיוורין שאינו נכנס להלך ממדתו כלום:

גמ'

בעיר חריבה. מדיווריה אבל מחיצותיה קיימות סביב לה:
לרבנן מהלך את כולה. דהא שבת באויר מחיצות והוא הדין לר"ע והא דנקט רבנן משום המניח עירובו דבעי למיתני חילוק בין חריבה לשיבה ולר"ע אפי' בשיבה אין לו ממקום עירובו אלא אלפים:
הניח עירובו בעיר חריבה כו. דכי אמור רבנן כל העיר לו כדי אמות במישובת כדתנן בהדיא אימתני בזמן שאין בה דיוורין אלמא בחריבה מודו: ה"נ הא באין בה דיוורין מודין ליה:
אינה ראויה לדירה. שנפלו מחיצותיה:
מערת צדקיהו. גדולה היתה והיא שיצא בה צדקיהו לילה מירושלים לברוח מפני הכשדים כדכתיב בירמיה (נב) ותבקע העיר וגו':
אף עיר חריבה. ועל כרחך חריבה מדיוורין ולא מחומה דאי מחומה לא הוי תני מהלך את כולה כיון דלא שבת באויר מחיצות (וה"ה ר' עקיבא) ואע"ג דיש חומה קתני שבת ולא קתני הניח:
מני. הא דלא תני הניח:
אי נימא ר"ע. דלית ליה בהניח מהלך את כולה אמאי תני עיר דומיא דמערה למימר דבחרובה קאי:
אפי' ישיבה נמי. הניח לר"ע לא והא ליכא למימר דהא דנקט חריבה משום שבת נקט למימר אע"ג דהיא חריבה היכא דשבת מהלך את כולה הא מאי איריא עיר אפילו תל ונקע וקמה קצורה ושיבולין מקיפות אותה אמרן בפרקין קמא (דף טו.) מהלך את כולה:

משנה

אנשי עיר גדולה - מהלכין את כל עיר קטנה,
 139 ואנשי עיר קטנה - מהלכין את כל עיר גדולה.
 ביצד?

מי שהיה בעיר גדולה ונתן את עירובו בעיר קטנה,
 בעיר קטנה ונתן את עירובו בעיר גדולה - מהלך את כולה, וחוצה לה אלפים אמה.
רבי עקיבא אומר:
 אין לו אלא ממקום עירובו אלפים אמה.
אמר להן רבי עקיבא:
 אי אתם מודים לי בנותן עירובו במערה, שאין לו אלא ממקום עירובו אלפים אמה?
 אמרו לו:

אימתי? בזמן שאין בה דיוורין,
 אבל יש בה דיוורין - מהלך את כולה, וחוצה לה אלפים אמה.
 נמצא, קל תוכה מעל גבה.
 ולמודד שאמרו נותנין אלפים אמה - שאפילו סוף מדתו נלה במערה.

סא, ב גמרא

אמר רב יהודה אמר שמואל:
 שבת בעיר חריבה,
 לרבנן - מהלך את כולה, וחוצה לה אלפים אמה.
 הניח את עירובו בעיר חריבה - אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה.

רבי אלעזר אומר:
 אחד שבת ואחד הניח - מהלך את כולה, וחוצה לה אלפים אמה.

מיתבי

"אמר להן רבי עקיבא:
 אי אתם מודים לי בנותן את עירובו במערה,
 שאין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה?
 אמרו לו:
 אימתי? בזמן שאין בה דיוורין".
 הא ב' אין בה דיוורין" - מודו ליה!

מאי "אין בה דיוורין"?
 אינה ראויה לדירה.

תא שמע:

"שבת בעיר, אפילו היא גדולה באנטיוכיא,
 במערה, אפילו היא במערת צדקיהו מלך יהודה - מהלך את כולה,
 וחוצה לה אלפים אמה".

קתני עיר דומיא דמערה,
 מה מערה - חריבה,
 אף עיר - חריבה.

שבת - אין,
 אבל הניח - לא.

מני?

139 גירסת רב אידי. במשנה, ובירושלמי ברי"ף, מסורת הש"ס הגירסה כגירסת רבא "ואין אנשי העיר"

אילימא: רבי עקיבא - מאי איריא חריבה? אפילו ישיבה נמי!
אלא לאו רבנן, וטעמא דשבת - אין, אבל הניח - לא!

לא תימא: עיר דומיא דמערה,

אלא אימא: מערה דומיא דעיר,

מה עיר - ישיבה,

אף מערה - ישיבה.

ורבי עקיבא היא,

דאמר: אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה, ובשבת מודי.

והא "במערת צדקיהו" קתני!

כמערת צדקיהו, ולא כמערת צדקיהו.

כמערת צדקיהו - גדולה,

ולא כמערת צדקיהו -

דאילו התם - חריבה,

והכא - ישיבה.

מר יהודה אשפחניהו לבני מברכתא דקא מותבי עירוביהו בבי פנישתא דבי אגובר.

אמר להו:

גוו ביה טפי, כי היכי דלישתרי לכו טפי.

אמר ליה רבא:

פלגאה!

בעירובין לית דחש להא דרבי עקיבא.

רש"י

אלא לאו רבנן. ושמע מינה
בחריבה מודו דהא על כרחך הא
דנקט חריבה משום שיורא
דשייר ולא תנא הניח נקט לה:
אף מערה ישיבה. ולא שמועין
דאפ"ה שבת אין הניח לא
כר"ע:

והא כמערת צדקיהו קתני. ואין
שם דיוורין [דרין] דהא של מלך
היתה אי"נ השתא לית בה
דיוורין:

בבי כנישתא דבי אגובר. בית
הכנסת גדול היה וכולו מובלע
באלפים של תחום מברכתא
והם לא היו חוששין להוליך
העירוב עד סופו ולהניחו שם
דסבירא להו כרבנן דכיון מונח
באור מחיצות מהלכין את כולו
וחוצה לו אלפים:

גוו ביה טפי. העמיקו עוד
להעמיד העירוב עד סופו
ולהניחו שם:

כי היכי דלישתרו לכו טפי.
דהא ממקום העירוב בעיתו
למדוד:

פלגאה. חולק על חכמים אתה:
בעירובין לית דחש להא דר'
עקיבא. דק"ל הלכה כדברי
המיקל בעירוב:

הדרן עלך כיצד מעברין